

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. Ш. ЕВЧЕНКА
у Львові

III

809

1930, I-IV

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імені
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч. _____

~~80915~~

/1930, I-IV

Page 223 - 8/15/55

Penney -

[254]



07

ИП-22.684

8-4



Т. VIII 1930 Кн. 1-4

БОГОСЛОВІА ВОНОСПОВІН

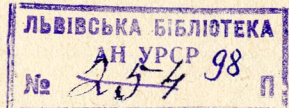
НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК



~~50785~~

ВИДАЄ

**БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО**



ЛЬВІВ — LEOPOLI

Печатається
за дозволом
грек-кат.
Митрополичого
Ординаріату
у Львові.

28403

З М І С Т (INDEX)

Стор.
pag.

I

Митр. Андрей Шептицький — Промова на свят. відкриттю Гр.-кат. Богословської Академії (Metrop. Andreas Szeptyckij — Oratio occasione inaugurationis Gr.-cath. Academiae Theologicae habita)	1— 4
Dr. Nicolaus Rusnak — De C. J. C. respectu ad codificationem iuris Ecclesiae catholicae orientalis	5—22; 81—118
Павло Савчук — Причинки до правовірности Кирила Люкаріса (P. Savčuk — Additamenta orthodoxiam Cyrilli Lucaris spectantia)	23— 41
о. Петро Хомин — Свято відкриття Гр.-кат. Богословської Академії у Львові (P. Chomyn — Solemnis inauguratio Gr.-cath. Academiae Theologicae Leopoli)	42—49; 197—218
Володимир Левицький — Церковне судівництво в церковних уставах XI й XII віку (Vlad. Levuckij — De iudiciis ecclesiasticis in Ucrainorum constitutionibus publicis XI et XII saec.)	119—131; 219—237
Dr. Andreas Iščak — De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“	161—169
Н. Бавмгартен — Св. Володимир і хрещення Руси (N. de Baumgarten — St. Wladimir et le baptême de la Ruthénie)	238—250

II

Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones)

Ks. Dr. M. Sieniatycki: Zarys dogmatyki katolickiej (о. Йосиф Сліпий); Prof. E. Szmurlo: Le Saint-Siège e l' Orient Orthodoxe Russe 1609—1654 (Др. Микола Чубатий); Ludwig Freiherr von Pastor: Geschichte der Päpste im Zeitalter der kath. Reformation und Restauration. Bd. XX (о. А. Ішак); Walerjan Charkiewicz: Bez steru i busoli (М. Чубатий); Ks. Henryk Pinard de La Boullaye T. J.: Chrystus wobec historji (о. А. Ішак); Sac. Camillus Colli-Lanzi: Theologia moralis universa (о. Др. Ігн. Цегельський);

- Ks. Dr. Józef Lubelski: Etyka katolicka (о. Др. І. Цегельський); Roczniki Związku akademickich kół misyjnych w Polsce (о. Др. І. Фіголь) 50—68
- Dr. Martin Grabmann: Die Grundgedanken des hl. Augustinus über Seele und Gott (о. А. Ішак); Аскетичні твори св. Отця нашого Василя Вел. (о. В. Лаба); Др. Василь Щурат: В обороні Потієвої Унії (о. В. Толочко); Dr. Gutbertus Butler: Sancti Benedicti Regula Monasteriorum (о. Вульс, Ч. св. Ізб.); о. Др. Спіридон Кархут: Граматика української церковнословянської мови (о. Т. М.) 132—141
- о. Др. Спіридон Кархут: Граматика української церковнословянської мови (о. Т. М.); M. J. Rouet de Journel S. J.: Une Russe Catholique, Madame Swetchine (о. Йосиф Схрайверс, Ч. Ізб.); Les Origines Françaises des Œuvres Pontificales de Saint-Pierre Apôtre pour la formation de clergés indigènes en pays de mission par Mgr. Olichon (о. Йосиф Схрайверс, Ч. Ізб.); Prälat Max Kaller: Unser Laisapostolat (о. Др. Омелян Стасюк); Lic. theol. Herbert Preisker: Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten (о. А. Ішак); Die Kirche und das östliche Christentum: Ukraine und die kirchliche Union (Микола Чубатий) 251—267

III

Вибрані питання (Analecta)

- † о. Іван Рудович (о. А. Ішак) 42—44

IV

Богословське Наук. Товариство (Societas Theologica)

- † о. Др. Діонізій Дорожинський (о. В. Белей) 271—272

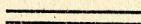
V

Всячина-Хроніка (Varia-Chronica) 69—72; 145—150; 268—270

VI

Книжки й часописи (Libri et ephemerides)

- 73—80; 151—160; 273—288



27985



Т. 8

1930

Кн. 1

БОГОСЛОВІЯ BOHOSLOVIA

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАЄ

**БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО**

ЛЬВІВ — LEOPOLI

Зміст (Index)

	Сторона (pag)
Митр. Андрей Шептицький—Промова на святчнім відкриттю Гр. кат. Богосл. Академії (Metrop. Andreas Szeptyckyj — Oratio occasione inaugurationis Gr. cath. Academiae Theologicae habita).	1— 4
Dr. Nicolaus Rusnak — De C. J. C. respectu ad codificationem iuris Ecclesiae catholicae orientalis)	5—22
Павло Савчук — Причинки до правовірности Кирила Люкариса (P. Savčuk - Additamenta orthodoxiam Cyrilli Lukaris spectantia)	23—41
о. Петро Хомин — Свято відкриття Гр. кат. Богословської Академії у Львові (P. Chomyn Solemnis inauguratio Gr. cath. Academiae Theologicae Leopoli).	42—49
2. Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones): Ks. Dr. M. Sieniatycki — Zarys dogmatyki katolickiej (о. Й. Сліпий). Prof. E. Smurlo — Le Saint - Siège et l'Orient Orthodoxe Russe 1609—1654 (Др. М. Чубатий). L. Freih. v. Pastor — Geschichte der Päpste im Zeitalter der kath. Reformation u. Restauration (о. А. Іщак). Walerjan Charkiewicz — Bez steru i busoli (М. Чубатий). Ks. H. P. de La Boullaye T. J. — Chrystus wobec Historji (о. А. Іщак) Sac. C. Colli — Lanzi — Theologia Moralis Univer-sa (о. Др. Ігн. Цегельський). Ks. Dr. J. Lubelski — Etyka Katolicka (о. Др. І. Цегельський), Roczniki Związku akademickich Kół misyjnych w Polsce (о. Др. І. Фіголь).	50—68
3. Всячина — Хроніка (Varia—Chronica). З католицьких університетів — Приватні доцентури на пруських університетах	69—72
4. Книжки і часописи (Libri et ephemerides)	73—80

NOTA: „Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Summaria“ semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit. Annuā subnotatio pro externis regnis 2½. Dol. am.

Litterae mittantur:

„Bohoslovia“ Leopold (Lemberg)
Kopernika 36.



ПРОМОВА

на святочнім відкритті Гр.-кат. Богословської Академії

(Metrop. Andreas Szeptyckij — ORATIO occasione inaugurationis Gr.-cath. Academiae Theologicae habita)

Колиби ми були обходили нинішнє торжество перед 30-ти літами, кождий з нас, промовляючи до світських гостей, представників науки, бувби уважав конечним оправдуватися чи толкувати, що ми, богослови, уважаємо науку св. Богословії за рівноправну і рівно-стислу зі всіми иншими стислими, чи на досвіді опертими науками. Тоді положення було ще таке, що представники природничих наук з великою смілістю приписували собі майже монополь науки й безглядну певність тим своїм твердженням, що переходили всякий досвід, а входили в обсяг метафізичної спекуляції. Їх матеріялістичний погляд на світ, що уважав правдою лишень те, що могло бути ствержене свідоцтвом змислів, що око виділо через мікроскоп — й що дотикав скальпель дослідника, а поза тими правдами ніякої не позволяв узнавати, так сильно сугестіонував навіть учених неприродників, що в науковім світі ставала майже загальною теза, що богословія стислою наукою (*Wissenschaft, scientia*) не є. Під впливом цеї сугестії — ліберальна молодь — бо так любила називатися навіть тоді, коли накидала своє veto свободі найповажніших людей науки — рада була навіть й у нас вичеркнути богословію з ряду наук й голосувати за знесенням богословських факультетів.

Положення цілковито змінилося. Нині жадному з нас не приходилоби на гадку зачинати від апольогії науковости богословії — якщоб з тої давної сугестії наших колишніх учителів, а говорю про моїх ровесників й значно молодших ще людей науки, не були лишились ще якісь сліди; бо й нині ще, або бодай не дуже давно ще, священники-богослови, що хотять у науковім світі уходити за правдивих учених — добирають ad usum наукового світа способів говорення й представлювання річи — до яких ми богослови між собою не

привикли. Наведу хочби історика церкви Дішена або ексегетів, що склонювалися до модернізму. Вони в своїх письмах наче заженовані — несмілі, немов передбачують закид, що яко богослови не є правдивими людьми науки. Сьогодні положення змінилося і нам вистане сконстатувати тільки сам факт, що ніхто з поважних учених не заперечить нам ніяким чином права бути представниками правдивої, стислої науки. Много причин склалося на ту глибоку перемену понять в науковому світі. Наука пережила такі глибокі й неждані перевороти — перебула таке основне банкруцтво, що її представники зрозуміли свою велику ошибку й застидалися тої сугестії природничих наук — про яку була мова.

В часах моїх академічних студій уходило за тезу, під чаром якої находилися навіть математики і правники, що у світі нічого иншого крім матерії нема. І ось у своїх дослідях природники доглянулися такої якоїсь духової глибини, що всупереч дотеперішнім своїм твердженням зачали ставляти як фундаментальну правду твердження, що властиво ніякої матерії нема, а все лишень якісь сили, електрони закони, якісь духові нематеріальні єства чи сили. Вчителі, які перебули в кількох літах таке банкруцтво й зробили таке *salto mortale*, мусіли стати осторожнішими в своїх твердженнях, а ті, що наївно принимали їхню метафізику, мусіли стратити до них велику часть свого довіря. З того досвіду маємо право користати й без ніякої апольогії перед Вами, Високоповажані Гості — Панове представники ученого світа — говорити сміло й ясно про завдання, які має сповняти ся наша наукова установа й наша богословська наука в наших часах.

Ті завдання вкладає на нас передусім положення нашого краю й нашої Церкви на пограниччу західного і східного світа. Се положення накладає на нас ролю якогось посередника поміж Сходом а Заходом. Сходови треба нам дати можливість пізнавати богословію Західної Церкви, Заходови — Східної. Те завдання посередника, як слід сповнене, може мати велике значіння для тих двох відмінних культур, які на нашій землі, в наших установах і в наших душах зливаються й лучаться в одну.

Звідси сі бажання і сі надії, яких висловом є слово папи Урбана і яке зачасто наводиться, щоби можна його

без страху перед закидом банальности ще повторювати. Се слово висказувало наші бажання й наші надії більше може чим надії Західної Церкви. Але всетаки було воно характеристичне для того нашого положення, що з природи річи силою історичної конечности є посередником — мостом між Церквами та культурами, східною а західною. Завдання нашої богословської науки, вже й так само в собі значне, стається тепер чимраз важнішим і прибирає нове значіння.

По війні Західна Церква, яка — можнаб сказати — лише час від часу спостерігала й занималася Сходом, станула перед великою проблемою злуки східних церков з осередком християнства, Апостольським Престолом, — перед проблемою, яка стала актуальною і близькою до розвязки. Усі предмети, що відносяться до сеї великої проблеми, набирають для західних богословів чимраз бізьшого значіння. Византійська література, історія, мистецтво, які через знамениті праці Крумбахера, Гімбонса, Шлюмбергера, Діля, висунулися на перший плян предметів, які занимали західних учених й наче чарували своєю новістю, представилися й богословам як невичерпаний, так мало знаний, так містично глибокий і так обильний, а до того для Церкви так актуальний матеріял для наукових праць.

Св. Отець став заохочувати західних вчених і цілу західну Церкву до пізнавання Сходу. В енцикліці „*Regum orientaliū studii*“ висказує бажання, щоби в кожній епархії, на кожному університеті, в кождім лицю були спеціалісти до східних справ. Повстають всюди катедри предметів, що відносяться до Сходу, всюди зачинаються видавати періодичні часописи, посвячені тим темам, научні й популярні. — Цілому тому рухови проводить Орієнтальний Інститут в Римі й множество молодих учених на Заході шукає предмету до докторських розправ, з цікавістю зачинають і нас обсервувати, бо коли цілий Схід такий інтересний, то ясно, що в першу чергу треба католицькому богословови знати ті католицькі східні Церкви, між якими наша Церква найчисленніша. Коли інтересна історія кожної східної Церкви, то на особлившу увагу заслугує ся, наша Церква — злучена з історією римських архієреїв; історія сеї Церкви, видала більш чим инша в останніх століттях мучеників за єдність Церкви, а також й апостатів від сеї єдности. Тому ніщо

дивного, що коли наш богослов знайдеться на якійнебудь університеті на Заході, збуджує вже між товаришами зацікавлення, кождий хоче знати, хто такі і які вони ті уніяти, що їх, відділені від церковної єдності, з таким завзяттям переслідували й про яких висловлюються з такою нетаєною ворожнечою, які вони католики й скільки і як заховали свої питомі прикмети й блуди? Товариші оточують нашого новоприбувшого богослова й засипують його питаннями, на які він, часом зі стидом, не вміє відповісти. Питають про обряди, історію, случаї з моральної, церковне право, про аскетичні книжки, які читають і т. п. Такі питання задають собі вчені і все тезливасться в одно велике і важне питання, на котре нам, українським богословам треба дати відповідь. Наука західної Церкви ставляє собі питання, чи правильною була та дорога, якою йшла Церква, приймаючи до церковної єдності цілі церковні провінції, лишаючи їм усі їх звичаї, права, традиції й обряди, а жадаючи від них тільки визнання католицької віри. Чи Унія сповнила свою задачу? Чи сталася тою злукою Сходу з Заходом, чи є відповідним оруддям до дальшої уніоністичної праці? Чи не требаби сю працю поставити на зовсім противних принципах й основах? Такі питання ставлять собі люди науки й люди, що мають рішачу участь в адміністрації Церкви.

Завданням богословів Унії є відповісти на ті питання й оборонити систему, з якою від трьох соток літ працюємо над тим ділом загального значіння в Церкві. Ми мусимо те діло передовсім до дна пізнати, пізнати його добрі сторони й омибки, яких ми могли допуститися. Те завдання, сповнене через науку богословії з тим олімпійським супоксом, який дає науковий підхід і представлення річи, буде апольогією Унії в минулому й провідним світлом на будуче.

Преважний предмет для загальної світової науки, переважна праця для католицької Церкви, переважна для нашої Церкви і для нашого народа. Важна не тільки тому, що збуджує загальний всесвітовий інтерес, не тільки тому, що вказує й просвічує шляхи, якими має йти наша Церква, але й тому, що є — як досі — для народа єдиною нагодою сповняти важне й спасенне діло для цілого людства.

De C. J. C. respectu ad codificationem iuris Ecclesiae catholicae orientalis

§. 1. C. J. C. in relatione ad ius Ecclesiae catholicae orientale

Tam historia ecclesiastica, quam praecipue perfectio iuris ecclesiastici continuam probant evolutionem. Stimuli enim naturae vitalis interni et externi in effectum producendi sunt realem. Demonstrante vita quotidiana exitu haec probata experimur.

Internae huic explicationi sublimis adscribi debet culturae gradus, quem iurisprudencia saeculorum cursu testatur assecutum. Scientia iuris, per Ecclesiae Catholicae continuum consequenterque applicatum usum in altum perfectionis elevata, probat disciplinam iuris ecclesiastici primis aerae christianae incunabulis eundem fuisse ubique. Ordinationes iuris Graeco-Romani in spiritu veritatum revelatarum simpliciter applicantur. Speciales Ecclesia nonnisi ibi fert leges, ubi necessitatem vel defectus comprobant dispositionis positivae, vel spiritus idipsum exigebat iuris Graeco-Romani ethnicus. Explicata tali modo ab ipsa aerae christianae origine iuris disciplina eadem est ubique, quam tamen breviter mutatam fuisse historia docet. Partim conceptus iurisprudenciae nationum consequenter explicatus varius, item potestas in opus perducta pedetentim patriarcharum, partim demum distantia locorum rationem constituunt facti, disciplinam Ecclesiae Catholicae aliter explicatam fuisse in Oriente, et aliter evolutam in Occidente. Orientatio haec in ipsa Ecclesia Catholica varia matrix est diversionis disciplinarum Orientalis et Occidentalis subsequae exortarum et qui exinde ordine paralelo nati sunt rituum ecclesiasticorum.

Disciplina et ritu ad essentiam fidei catholicae minime pertinentibus, naturaliter factum est, ut diversitate ritus et disciplinae unitas Ecclesiae Catholicae nullum pateretur discrimen. Unitas haec saeculorum tempore conservata, in principio eadem dicenda est hodie quoque, quatenus scissio partium orientalium individualem prae se fert characterem omnino. Ecclesia enim Catholica nec temporibus passa est mutationem Michaelis Caerularii, vulnere eidem per scissionem orientalium, nunquam satis dolendum, inflictio individuali. Exinde est, quod schismate dicto, sem-

per et ab omnibus lugendo sincere, principia iurisprudentiae Ecclesiae Catholicae nullatenus permutata essent originalia.

Aliter tamen res est quoad explicationem iuris ecclesiastici positivam, progressu continuo aliter in Occidente et aliter in Oriente applicato. Activitas enim elementi vitalis, declinante circuitione sanguinis, regressum manifestat territorialem. Regressum hunc eliminare et avitam partibus scissis renovare vitae activae communicationem, pretiosissima intendit activitas historica, cuius finis sacra est omnium Christifidelium Unio.

Curae Ecclesiae Catholicae omnes uniendi annis 1274. et 1439. effectum tandem produxere universalem. In Concilio Lugdunensi II et magis adhuc in Concilio Florentino magnum et vere divinum effecere opus, eliniendo vulnus per discessum orientalium inflictum gravissimum. Testatur hoc Concilium ipsum. „Sunt ista prorsus divina opera, non humanae fragilitatis inventa, atque ideo eximia cum veneratione suscipienda, et divinis laudibus prosequenda.“¹⁾

Praeter doctrinam Concilii Florentini omnibus directricem, specialem meretur eiusdem Concilii character attentionem. Factum enim historicum est, in Concilio Florentino episcopos convenisse totum orbem terrarum repraesentantes. Non tantum eo sensu, quod Concilium dictum sit unisersale, sed eo vel magis, quia ibi apparuit Ecclesia etiam scissa adusque Orientalis. Quapropter Concilium Floretinum synodus dici debet universalis non tantum Occidentalium, sed eadem ratione ipsorum etiam Orientalium. Factum hoc summi momenti et essentielle, quia exinde patet, declinationem a solemnibus doctrina Concilii Florentini ipsam esse dissensus condemnationem ex se intrinsecam.

Doctrina Concilii dicti breviter sequens est. In proëmio statuitur thesis: „Occidentales, orientalesque Patres, post longissimum dissensionis atque discordiae tempus, se maris et terrae periculis exponentes, omnibus superatis laboribus, ad hoc sacrum Oecumenicum Concilium, desiderio sacratissimae unionis, et antiquae charitatis redintegrandae gratia, laeti alacresque conveniunt, et intentione sua nequaquam frustrati sunt. Post longam enim laboriosamque indaginem, tandem Spiritus Sancti Clementia ipsam optatissimam sanctissimamque unionem consecuti sunt.“²⁾ His solemniter praemissis veritas declaratur unionis et

1) Bulla Eugenii IV. „Latentur coeli“, a. 1439.

2) Ibidem de unione Graecorum.

promulgatur doctrina, essentiam unionis referri ad unitatem fidei, agnoscendumque Romani Pontificis primatum. Omnibus, quae extra haec fuerint, ritu nempe et disciplina ecclesiastica iisdem remanentibus, quae antea fuerunt. In solemnī declaratione Concilii citata legitur non tantum decretum iurisprudentiae Orientalis positivum, sed et strictum iudicium, disciplinam Orientalem incolumiter servandam esse.

Ex momento quaestionis huius essentiali, nonnulla speciatim enucleanda factorum principia.

Benedictus Pontifex Romanus XIV sancte probat intellectum Concilii Florentini, declarando in Constitutione: „Allatae sunt“ sensum non tantum suum, sed et ipsius etiam Concilii, qui est: „Ut uno verbo complectamur omnia, in reditu Graecorum schismaticorumque Orientalium ad catholicam religionem curando id unum Romanis Pontificibus maximae curae fuit, ut ex illorum animis radicitus evellerent Arii, Macedonii, Nestorii, Eutychetis, Dioscori Monotheletarum, aliorumque errores, in quos infeliciter proruperant, salvis tamen et intactis ritibus ac disciplina, quam ante schisma servabant et profitebantur quaeque venerandis ipsorum antiquis liturgiis et ritualibus innituntur, quia unquam iisdem Romani Pontifices poposcerint, ut ad catholicam fidem redeuntes suum ritum dimittere et latinum amplecti deberent: id namque Ecclesiae Orientalis et Graecorum ac Orientalium rituum omnimodam secumferret interneccionem, quod porro non modo nunquam tentatum, imo vero semper fuit et est ab huius Sanctae Sedis consilio quam maxime alienum.“¹⁾

Haec est constans et continua S. Sedis Apostolicae doctrina. Probatur solemnī iudicio S. Congregationis de Prop. Fide. Admonendo enim haec S. Congregatio missionarios in Orientem missos, a. 1669 mandat sequentia: „Missionarii orientales sedulo attendere debent, ad distinctionem inter res, quae ad fidem divinam spectant et eas, quae sunt ritus ecclesiastici, inter dogma fidei credendum et legem disciplinae servandam. Fides eadem

¹⁾ Bened. XIV in Const. „Allatae sunt“, 17. V. 1755. Bullar. Bened. XIV t. 4. pg. 123-137. Edit. Venet. Idem Romanus Pontifex sequentia docet: „Graeci ab orthodoxa Ecclesia separati occasionem inde acciperent spargendi in vulgus, Latinos velle suos ritus et mores in ipsorum Ecclesiam invehere, quam calumniam nobis impingunt, ut plebis animum a Latinis avertant, atque in schismate obduratum detineant.“ Cf Nilles, Symbolae, pg. 772. in princ.

esse debet in utraque Ecclesia, orientali et occidentali: omnia enim Ecclesiae Catholicae membra eiusdem fidei professione invicem uniantur oportet. Verum leges disciplinae seu ritus ecclesiastici in variis ecclesiis variae esse possunt; quum haec rituum varietas cum fidei unitate optime consistat. Hinc Graecis ad unitatem Ecclesiae redituris clare aperteque declarant missionarii, ritus graecos ab Ecclesia Romana non modo non improbari aut immutari, sed imo plurimi ab eadem fieri ac summopere commendari, atque ideo Romanos Pontifices semper luculentissimis verbis praecepisse, ut peculiare Ecclesiae Orientalis ritus in tota sua integritate et puritate ab unitis retinerentur et observarentur. sublatis dumtaxat erroribus, quibus venerandos illos ritus a schismate aut haeresi maculatos comperissent. Current etiam missionarii, ut Orientales sacram Unionem iam amplexi diligenter servent proprii ritus ieiunia, festa, consuetudines, caeremonias, orationes, pietates, exercitia, uno verbo, quaecunque ad antiqui sui ritus integritatem spectare noscuntur.²⁾

Eadem legi possunt in decreto unionis Valachorum. In concilio enim Albae-Juliae a. 1697 habito tanquam basin determinant unionis ineundae fundamentalem, quae est: incolumiter esse servanda ritum et disciplinam ecclesiasticam Orientis, ut vel suspicio excludatur Unionem cum Ecclesia Latina nisum esse ad Ecclesiae Graecae disciplinam suffocandam. „Altero die ... con-

²⁾ Congr. de Prop. Fide de ritu Graeco in puritate servando. Iteratim haec edicta fuere ab eadem S. Congregatione 31. I. anni 1702. Idem patet ex Const. Leonis XIII „Orientalium dignitas“, in qua rata permanere edixit Pontifex illa omnia, quae a Benedicto XIV-o respectu Orientalium ordinata fuerint. „In quo praestando (praescripta nempe ordinationis Benedicti XIV-i in Bulla: Demandatum, explicatiora faciendi et amplificandi) hoc tanquam principium ex ipsa deprompsimus, sacerdotes nempe latinos eo tantum consilio ab Apostolica Sede in illas regiones (Orientalium) mitti, ut sint Patriarchis et Episcopis in adiutorium et levamen; cauto propterea ne utendo facultatibus sibi concessis, eorum iurisdictioni praeiudicium inferant et numerum subditorum imminuant.“ Leo, Orientalium dignitas, dd, 30. XI. a. 1894. Idem Pontifex respectu missionariorum sequentia ordinat: „Missionarius quilibet latinus, e clero saeculari vel regulari, qui orientalem quempiam ad latinum ritum consilio auxiliove inducat, praeter suspensionem a divinis, quam ipso facto incurreret, ceterasque poenas per eandem Constitutionem DEMANDATAM inflictas, officio suo privetur et excludatur. Quae praescriptio ut certa et firma consistat, exemplar eius patere vulgatum apud Latinorum ecclesias iubemus.“ I. V. Acta S. Sedis Apost. Romae a. 1894. 1895. pag. 260,

sultatum est ratione ritus, ne aliquomodo ritus, aut disciplina sensu immutarentur et substituerentur latinae Ecclesiae..., utque possint habere sui ritus templa, neve in iudiciis secundum latinum ius canonicum, sed secundum graecae Ecclesiae canones et disciplinam procedatur“ ¹⁾)

¹⁾ Leo X. in Const. „Accepimus nuper“, dd. 26. V. a. 1521. — Pius IX. similia docet. „Omnino sartas tectas habebimus peculiare vestras Catholicas liturgias, quas plurimi sane facimus, licet illae nonnullis in rebus a liturgia ecclesiarum latinarum diversae sint. Enimvero liturgiae ipsae vestrae in pretio pariter habitae fuerunt a Praedecessoribus Nostris, utpote quae et commendantur venerabili antiquitate suae originis et conscriptae sunt linguis, quas Apostoli aut Patres adhibuerunt, et ritus continent splendido quodam ac magnifico apparatu celebrandos, quibus fideium erga divina mysteria pietas et reverentia fovetur.“ — Pius IX. in Const. „In suprema“, dd. 6. I. a. 1848. — Idem Pontifex ulterius docet: „Caritatis spiritu perinde ac Nos excitati Praedecessores Nostri sacrus ritus, quos orientalis adhibet Ecclesia, quosque orthodoxae fidei minime adversari comperissent, non modo non improbandos, sed vero etiam observandos censuerunt, utpote ipsa antiquitatis origine commendatos et a sanctis Patribus non mediocri ex parte profectos; quinimo orientales ritus deserere, nisi impetrata Summi Pontificis venia, providentissimis Constitutionibus edixerunt fas esse nemini. Noverant siquidem immaculatam Christi sponsam mira quadam varietate distingui, quae non officiat unitati: Ecclesiam scilicet nullis regionum terminis definitam omnes complecti populos, nationes, gentes, quae fidei unitate et consensione coalescant, diversae licet moribus linguis ac ritibus, quos tamen omnium mater et magistra Romana probavit Ecclesia.“ Pius IX. in Allocutione Consist. 19. XII. a. 1853. Audiantur et alia magni huius Pontificis verba: „Quum Ecclesia a Christo Domino fundata una omnino sit, eaque ex Occidentis et Orientis populis constet, Romani Pontifices, quibus ab ipso Christo Domino in persona beatissimi Apostolorum Principis fuit commissa suprema cura et potestas universam regendi ac moderandi Ecclesiam suas omnes paternas curas cogitationesque in orientalis quoque Ecclesiae gentes assidue contulerant, quae tot habuit viros, ingenio, consilio, sacraque praesertim doctrina, eruditione, eloquentia ac sapientissimis scriptis magnorumque recte factorum et sanctitatis gloria insignes. . . Fidei unitas cum legitimorum rituum varietate optime consistit, ex quibus imo maior in Ecclesiam ipsam splendor et maiestas mirifice redundat. Hinc ipsi Decessores Nostri, quoties opportunum esse existimarunt, luculentissimis verbis clare aperteque declararunt, se nolle proprios orientalium ecclesiarum ritus, utpote venerabili suae originis antiquitate et sanctorum Patrum auctoritate commendatos, destruere vel immutare, sed unice velle, ne quid in ritus ipsos forsitan induceretur, quod fidei catholicae adversetur, vel periculum generet animarum, vel ecclesiasticae deroget potestati, quemadmodum immortalis memoriae Benedictus XIV. Decessor Noster copiose demonstravit, suis encyclicis litteris ad orientales missionarios die 16. Iulii 1755 datis, quarum initium *Allatae*

Disciplina Ecclesiae Catholicae Orientalis adeo inviolabilis censenda est, ut - docentibus ita Romanis Pontificibus - catholici singulorum rituum intra sphaeram unitatis respectu disciplinae suae absolute independentes habeantur ab omnibus aliis. Leo Pontifex Maximus X sic habet: „Episcopus Latinus de personis ecclesiasticis et saecularibus Graecis ac de iurisdictione Episcopi Graeci, vel aliis quibuscunque ad Episcopum Graecum quomodolibet spectantibus nullatenus se intromittere praesumat; sed Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum dumtaxat curam, regimen et iurisdictionem respective habeant et exercent.“¹⁾

Dictantibus itaque Romanis Pontificibus ipsis, quod: „Equidem Sanctitati Suae nihil esse potius, quam ut disciplina orientalis in sua puritate vigeat ac servetur,“²⁾ - a veritate omnino aberrare dicendi sunt illi, qui unionem partium dissidentium novam esse temere asseruerint disciplinae orientali, aut iuris dis-

sunt. Quodsi orientales ritus alicuius arbitrio aliquando immutati fuerint, id nunquam Apostolicae huic Sedi est tribuendum.“ -- Pius IX in Const. „Romani Pontifices“, dd. 6. I. anni 1862. -- Ulterius: „Fuit hoc semper praecipuum Apostolicae Sedis studium, ut integer separetur eorum /Orientalium/ splendor diversis ritibus et ob eorum antiquitatem summa veneratione colendis et approbatis in Ecclesia Catholica, cuius cum ipsa /concordi eorum varietate pulcherrimum et elegantissimum ornamentum efficiunt.“ Ex litteris S. Congr. de Prop. Fide ad Nuntium Apost. Viennae. 2. IV. a. 1863. „Fides, per infallibilem Ecclesiam magisterium proposita, unica omnino eademque apud omnes esse debet, qui Christi corpus constituere et in unico eius ovili vivere exoptant; ecclesiastica vero disciplina pro rerum ac temporum varietate, sive pro diversa illustrioris alicuius ecclesiae traditione ac consuetudine externam veluti varietatem non respuit. . . A Sede Apostolica omnis plane cura in eo collocata fuit, ut ritus orientalis. . . inviolatus firmusque maneret, quemadmodum et disciplina, quam ante schisma Orientales servabant et profitebantur, quaeque venerandis ipsorum antiquis liturgiis ac ritualibus innitur, religiose custodiretur. . . Quod libentissimo prorsus animo praestitit etiam Pius PP. IX, decessorum suorum eximius aemulator, quippe qui - nova ecclesiastica provincia Alba-Julienis instituta - explicite mandavit, ut forma atque administratio ad ritum et disciplinam orientalis Ecclesiae exigeretur.“ . . S. Congr. de Prop. Fide, 27. VI. 1858. - Idem docet Leo XIII dicendo: Praestantissimum id esse existimamus /primo loco orientales vocare/ ad iucolumitatem disciplinae Orientalium propriae, cui valde semper tribuimus animum curasque adiicere.“ - Leo XIII. Orientalium dignitas, dd. 30. XI. 1894. „Siquidem in rituum Orientalium conservatione plus inest quam credi possit momenti.“ Idem, ib. V. Acta S. Sedis Apost. 1894-95. pag. 258.

¹⁾ Ib.

ciplinam Ecclesiae Catholicae orientalem intra terminos unionis omnis perfectionis independentisque elucubrationis incapacem esse.

Ob practicam quaestionis rationem citanda iudicamus illa etiam, quae a civili foro lata fuere, decreta. ¹⁾ Diploma regis condam Leopoldi celeberrimum sequentia habet: „ Nos igitur zelanti Regis Apostolici muneri respondere volentes ex Autoritatis Nostreae Regiae plenitudine, per praesentes benigne declarare volumus, quatenus Graeci ritus Sacrae Romanae Ecclesiae Unitorum tum ecclesiae ipsae, tum ecclesiasticae personae, tum earum res in praedictis Hungariae, Croatiae, Slavoniaeque Regnis, uti in Transsilvania, partibusque eidem adnexis eadem prorsus immunitate ecclesiastica gaudere debeant, qua ecclesiae, personaeque ecclesiasticae, et res fidelium Sacrae Romanae Ecclesiae latini ritus ex sacrorum canonum praescripto, et terrenorum principum consensu, indultis, et privilegiis effective perfrui, gaudereque dignoscuntur. „ ²⁾

Officialis Codicis novi inaguratio atque solemnis introductio renovant quaestionem, essentia sua diu saecularem, et nonnisi ob circumstantiarum vicissitudinem recentem. Quid nempe Codex in disciplina causaverit Ecclesiae Catholicae orientali?

Thesin hanc non tantum positivam, sed aequae principalem censendam esse patet. Certum est, constitutionem Ecclesiae Catholicae, utpote principium vivens, continuum manifestare iuris evolutionem, stabilemque progressum tum internum, tum externum. Evolutio haec vitalis intra sphaeram unionis verificari debet in omnibus factorum Ecclesiae Catholicae collineationibus. Maxime itaque interest nostra scire, quid effectus habuerit explicatio magistralisque iuris Latini evolutio respectu aliarum eiusdem Ecclesiae Catholicae disciplinarum. Debeatne simpliciter extendi ad omnes et cuiuscunque ritus Christifideles, aut in tenendo vel non sequendo Codice subiectivus respectivorum habeat partes animus, an demum ratio habenda sit temporum et vicissitudinum applicationem Codicis fortuito suadentium?

Auctoritati Codicis novi inhaerendo principali, responsum hodie datur facillime. Non ita solvi tamen quaestio facile potuit breviter etiam antea. Multi erant, qui male intelligendo plenitudi-

¹⁾ Hic notata volumus esse, leges a nobis citari Czechoslovakiae, in quantum hucusque non abrogantur, hodie etiam valentes.

²⁾ Caesareum Regiumque Diploma Leopoldi, dd. 16. Febr.. a. 1699.

nem potestatis iurisdictionalis, concludendo docebant, omnes Romanorum Pontificum ordinationes disciplinares, quae universalem comprehendunt iuris applicationem, propter ipsam Ecclesiarum unionem, vim habere etiam in Ecclesiae Catholicae disciplina orientali. Applicantibus sententiam hanc in praxi nonnullis, multo ponderis iudicum ditescebat exinde.

Certum est, talem quaestionis de valore iuridico solutionem commodis facillime plenam esse. Non eam tamen veritati inniti dicendum est. Non modo ideo, quia sic character disciplinae orientalis simpliciter evanesceret, sed ideo quoque, quia principio docente iuris principali — ordinationes iuridicae cuiscunque fori illis nonnisi applicandae sunt, quibus illas latas fuisse probatum fuerit. Ex prioribus vero patet, Pontifices Romanos enucleando et perficiendo iuris disciplinam Ecclesiae Occidentalis, vel modificando eam, nullatenus disciplinae praeiudicio esse voluerunt Ecclesiae Orientalis, nec illam mutare intendebant. Nostra ex parte huic semper subscripsimus sententiae, quam iuridice probari unice diximus rationibus. ¹⁾

Ita codificatam legimus sententiam hanc in Codice Canonum Novo. Canon primus ita sonat: „Licet in Codice iuris canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt. ²⁾

Canon citatus positive docet, Codice novo disciplinam iuris Ecclesiae Catholicae Orientalem nullatenus esse ordinatam, habentibus valorem canonibus inibi contentis in iure unice ecclesiastico Ecclesiae Catholicae Occidentali. Disciplinam afficit tamen Ecclesiae orientalem eatenus, quatenus ratio quaestionis canonibus expresse vel implicite edicatur Codicis novi.

Ex hoc sequitur, Codicem novum ad disciplinam Ecclesiae Catholicae orientalem referri in illis tantum, quorum natura dicitur, solutionem canonum ob rationes rei internas extendi ad orientales quoque. Cum thesin hanc in sequentibus ex professo

¹⁾ V. Dr. Russnák: *Disciplinares Romanorum Pontificum ordinationes relatae ad Ecclesiam Graecam (A római pápák fegyelmi intézkedése i és a görög egyház.)* — Commun. in foliis „Religio“, Budapestini, 1911. Nr. 5- et 6. pag. 84.

²⁾ Can. 1.

tranctandam sumpserimus, sufficiat hic principia solum ostendere quaedam generalia.

Quaestio est, quaenam sint principia, in quibus Codicem partem agere disciplinae orientalis dicendum sit positivam.

Responsum legi potest in variis S. Sedis Apostolicae ordinibus. Sic. S. Congreg. de Prop. Fide 4. Junii a. 1631 positive disposuit sequentia: „Subditi quattuor Patriarcharum Orientis non ligantur novis Pontificiis Constitutionibus, nisi in tribus casibus: primo in materia Dogmatum Fidei; secundo si Papa explicite in suis Constitutionibus faciat mentionem et disponat de praedictis; tertio, si implicite in iisdem Constitutionibus de eis disponat, ut in casibus appellationum ac futurum Concilium.¹⁾

Benedictus Pontifex Rom. XIV statuta Congregationis in Bulla sua „Allatae sunt“ inscripta verbotenus citat, ²⁾ ingrediendo responsum suum verbis S. Congregationis. Verba Pontificis sunt; „Sed etiam proposita discussaque fuit /quaestio/ in praestantium virorum conventu habito die 4. Junii anno 1631, in actibus Cardinalis Pamphili, qui ad Summum Pontificatum e vectus, Innocentii X nomen assumpsit. Haec autem tunc prodi esolutio:“ ³⁾ Facto hoc verborum prooemio citatur decretum Si Congregationis superius prolatum.

Hanc ipsam tenet S. Congr. S. Officii doctrinam, quae decreto suo dd. 15. VII 1885 communicato positive disponit, prout sequuntur: „Eorundem /Rituum Orientalium/ fideles subici omnibus censuris proprii Ritus et iis censuris ab Apostolica Sede latis in materia dogmatum et in Constitutionibus, in quibus, implicite de iis disponitur, nempe ubi materia ipsa demonstrat eos comprehendi, quatenus non de lege mera ecclesiastica agiturt sed ius naturale et divinum declaratur.“⁴⁾ Axiomate hoc duc-

¹⁾ S. Congr. de Prop. Fide, dd. 4. VI a. 1631.

²⁾ Benedictus XIV in Const. „Allatae sunt“, dd. 26. VII. 1755. § 44.

³⁾ Ib.

⁴⁾ S. C. Off. 15. VII a. 1885. Quoad responsum citatum opportunum iudicamus adnotare, illo quaestionem fuisse solutam de valore Constitutionis Pili IX „Apostolicae Sedis“, quibus Pontifex dd. 12. X 1869 casus publicavit Romano Pontifici et aliis reservatos. Responsum, prout patet, dubium solvebat positum negative, in quo praecedens legi potest iudicium in pretio decretum habeatur Concilii anno 1891 Leopoli habiti, in quo, concilialiter edicta sest ententia, quoad graeco-catholicos in Galicia habitantes omnes in citata Romani Pontificis Constitutione contentos pleno sensu reservatos censendos esse casus. Et licet opinioni affirmanti tales

tam fuisse patet S. Congregationem Conc., quae proposito sibi de valore Constitutionis "Ne temere" respectu Graecorum iuridico, 25. I. a. 1908 publice respondit: "quod catholicos ritus orientalis nihil esse innovatum".¹⁾ Ex momento quaestionis notata huc volumus esse, auctores nostros agendo de iurisprudentia et de positivis legislationis Ecclesiae Orientalis institutis, non sufficienter, prout patet, sibi consequentes saepe talibus etiam subscribere, quae nullo modo audiri possunt, principiis. Sic factum est cum dicta etiam S. Congregationis Constitutione "Ne temere", quae iussu et auctoritate Summi Pontificis Pii X dd. 2. VIII a. 1907, edita, multos in errorem obrudebat nostrorum ideo, quia confundendo quaestionem fidei et morum cum ipsis Romanorum Pontificum statutis disciplinaribus, errando putabant, ordinationem citatam valorem similem habere in disciplina etiam orientali. Erroneo innixi principio, Constitutionem variis in locis publicabant non tantum, sed notis etiam explicabant uberrimis, dum tandem nubes auctorum responsum dissiparet Congregationis eiusdem negativum, quaestionem auctoritative dirimens minime, prout quidam putabant, dubiam.

Hanc ipsam legimus sententiam iam in Bulla Benedicti XIV, edita Italo-Graecis, quae incipit: "Etsi pastoralis" ²⁾, item in Constitutione "Demandatum" ³⁾, Melchitis data, ulterius in ordinibus a S. Congr. de Prop. Fide 18. VIII 1893 latis et a Summo Pontifice Leone XIII confirmatis, necnon in litteris eiusdem Pontificis a. 1894 editis encyclicis, quae incipiunt: "Orien-

etiam subscripserint auctores, prout Dr. Peleš (V. librum eius: Пастырське Богословіє—Theologia Pastoralis, Vindobonae, a. 1885, pag. 738-757), tamen sententia scientificè sustineri post sententiam et responsum S. Congregationis ulterius nequit. Neque audiendi sunt asserentes, statuta concilii Leopoli a. 1891 habiti per S. Pontificem approbata esse, quia S. Pontifex, Leo XIII decreta concilii non approbavit, sed dixit tantum sequentia: "Quapropter post actas Coelesti Pastorum Principi gratias, qui Vobis suo praesidio adfuit, ut communi bono gregis Vestri consuleretis, Pontificii nostri muneris esse ducimus. Vobis effusam meritamque tribuere laudem pro iis, quae religioso studio gessistis, et vehementer hortamur, ut in sancto proposito firmite perseverantes Dei et Ecclesiae causas strenue adlaboretis." (V. Acta et decreta Synodi Provinc. Ruthenorum Galiciae hab. Leopoli, a. 1891. Romae, 1896. pag. 25. Cf. l. c. pag. XLIX.)

¹⁾ S. C. C. 25. I. a. 1908.

²⁾ Benedictus XIV, Const. „Etsi pastoralis“, dd. 26. V. 1742. § 9. p. 5.

³⁾ Id. „Demandatum“, dd. 24. XII. 1743.

talium dignitas.“¹⁾ Licet ordinationes citatae maxima ex parte fuerint particulares, contentum tamen in illis principium valorem habet in iure ecclesiastico generalem, ideoque thesin exponit principalem, cui subscribendum est.

Ex Constitutionibus in prioribus citatis, inhaerendo canonis Codicis J. C. primo, sequitur codificationem iuris Ecclesiae Occidentalis nullatenus inficiare iuris disciplinam Ecclesiae Orientalis.

Quapropter Codex canonum novus Ecclesiam Orientalem attinet non nisi in quaestionibus, canonibus fors enucleatis fidei et morum, in constitutionibus declarationibusque iuris naturalis et positivi divini, demum in omnibus aliis, quae Ecclesiam Orientalem positive et expresse intersunt, quatenus nempe valor canonum in disciplina orientali vigorem habere edicatur.

Ex canonibus Codicis novi, qui Ecclesiam Catholicam in ritu et disciplina maxime et proprie attinent orientalibus, numerandus praepremis est canon 257, utpote essentialem respectu disciplinae orientalis habens valorem.

Textus canonis sequens est:

„Can. 257. § 1. Congregationi pro Ecclesiae Orientali praest ipse Romanus Pontifex. Huic Congregationi reservantur omnia cuiusque generis negotia, quae sive ad personas, sive ad disciplinam, sive ad ritus Ecclesiarum orientalium referuntur, etiamsi sint mixta, quae scilicet sive rei sive personarum ratione Latinos quoque attingunt.

§ 2. Quare pro Ecclesiis ritus orientalis haec Congregatio omnibus facultatibus potitur, quas aliae Congregationes pro Ecclesiis ritus Latini obtinent, incolumi tamen iure Congregationis S. Officii ad normam can. 247.

§ 3. Haec Congregatio controversias dirimit via disciplinari, quas vero ordine iudiciario dirimendas iudicaverit, ad tribunal remittit, quod ipsa Congregatio designaverit.²⁾

Canon citatus duplici ex respectu considerari potest. In se et in relatione sua ad canonem Codicis primum.

Canone 257. in se spectato principalis solvitur thesis, ex momento suo gravissima. Quaestiones iuris disciplinam Ecclesiae Catholicae orientalem attinentes ante editionem Codicis novi

¹⁾ Leo XIII. „Orientalium dignitas“, dd. 30. XI. 1894.

²⁾ Can. 257. §§ 1, 2, 3.

pertinebant ad S. Congregationem de Prop. Fide. Congregatione hac quaestiones solvebantur, quae disciplinam spectabant orientalem, vel in genere casibus inhaerebant rationem orientalem involventibus. Materia subseque S. Congregationis supra modum aucta, novus additus est eidem in agendo ramus: S. nempe Congr. de Prop. Fide pro Negotiis Ritus Orientalis.¹⁾ Exinde quaestiones orientales ab hac Congregationis solvebantur parte. Talis agendi ratio quaestionibus hoc ex titulo orientalibus missionalem, consequenter non satis firmatum stabilemque non imprimere non potuit characterem. Ratio haec materiae in hac Congregatione pertractandae stigma necessario impressit mutabilitatis et interinalitatis, ita quodammodo, acsi omnia, quae ibi solvebantur, iuris nempe acta et institutiones ipsae, non ad stabilia pertinuissent et sufficienter atque terminative compacta rerum ecclesiarumque decreta. Character talis modusque agendi cum illo coniunctus molimen quoddam redolebat rerum orientalium, nobis minime faustum. Et licet dioeceses nostrae v.c. instituta essent Ecclesiae Catholicae legitima et iuridice absolute rata, res tamen suas caractere solutas habebant intra terminos S. Congregationis missionales, in qua agendi ratione dissonantiam quamdam fuisse omnibus e confesso est.

Haec omnia ictu, ut ita dicamus, unico abstersa dicenda sunt canone citato 257, ordinante agendi rationem quaestiones quod attinet orientales exhinc in posterum eandem fore omnino, qualem in solvendis invenimus huius generis latinis, sive occidentalibus. Agnoscendum est, canonem citatum in consolandis animis partes suas habere certe clarissimas.

Momentum huius canonis summum esse patet deinde ex relatione eiusdem ad canonem Codicis primum. Relatio haec fit mediante canone 247, de quo canon noster loquitur in §-o secunda. Paragraphus enim canonis citati prima haec habet: „Can. 247. § 1. Congregatio S. Officii, cui ipse Summus Pontifex praeest, tutatur doctrinam fidei et morum“.²⁾ Canones pro-citati secum collati probant, relationem iuris-disciplinae Ecclesiae Catholicae orientalis — directione in illis comprehensa — modo enucleari in prioribus explicato. Itaque dicendum est, quamcunque iuris ecclesiastici codificationem eatenus nonnisi attinere

¹⁾ Pius IX, 6.I. 1862.

²⁾ Can. 247. § 1.

disciplinam Ecclesiae Catholicae orientalem, quatenus ibi sermo est de objecto canonum in prioribus a nobis enucleato. Primum horum omnium constituunt principium veritates fidei et morum, prout illas in canone 257 expresse edictas esse videmus.

§ 2. Relatio inter Christifideles ritus orientalis et occidentalis catholicos, habita ratione Codicis Novi.

In priori tractatu quaestio elucubrata legitur magis theoretice, nunc de eadem agendum nobis est practice.

Ea, quae de relatione catholicorum variorum rituum ad se invicem olim in foliis „Eperjes“¹⁾ legi possunt enucleata, adimplenda sunt iis omnibus, quae in Codice Novo hac de relatione statuta fuerint explicite. Essentia elaboratorum una eademque est, differunt tantum modo citandi, quatenus in praesentibus relationis huius argumenta citanda veniunt ex Codice Novo.

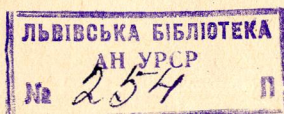
Habita ratione nexus, qui inter Codicem Novum adest et psam iurisprudentiae ecclesiasticae historiam, quaestionem relationis inter variorum rituum catholicos praeter positivas Codicis Novi ordinationes, citandis obumbrabimus Ecclesiae Catholicae legibus, quae ante ipsam Codicis huius editionem ab Ecclesia sapientissime latae fuere. Partim ideo, quia CJC adusque formalem iuris orientalis non constituit in omnibus fontem, partim vero ideo, quia constitutiones Ecclesiae Catholicae antiquae et priores genesin constituunt codificationis CJC historicam. Principium hoc summi momenti et adamussim servandum erit casu, quo codificatio iuris ad effectum perducta fuerit iuris orientalis.

Ratione principii directivi adnotandum censemus, nos terminis „disciplina orientalis“, vel „disciplina occidentalis“ uti tanquam terminis collectivis, et ubi a communi hoc usu declinandum fuerit, terminum explicabimus expresse.

Nomine relationis inter variorum rituum catholicos intelligimus rationem eorundem ad seinvicem internam iuridicam. Aliis verbis, materiam considerabimus iuris, qua vita inter catholicos secundum statuta legum ordinanda sit communis.

In Ecclesia Catholica varias dari rituum et disciplinarum ecclesiarum rationes, omnibus patet. Ista varietas tum rituum

¹⁾ Cf. „Eperjes“, vol. ex anno 1914.



tum disciplinae pulcherrimum constituit Ecclesiae Catholicae ornamentum decusque elegantissimum.

Ita sapientissime docent Romani Pontifices. „Noverant siquidem immaculatam Christi sponsam mira varietate distingui“. ¹⁾ „Fidei unitas cum legitimorum rituum varietate optime consistit ex quibus imo maior in Ecclesiam ipsam splendor et maiestas mirifice redundat“. ²⁾ Nullatenus silentio praetereundum est, quod gloriosissime regnans docet Pius Romanus Pontifex XI asserendo, Ecclesiam „miram pulchritudinem et in ipsa rituum varietate unitatem, splendidiore quodam modo effulgentem“. ³⁾ Hoc idem docendo tenet S. Congr. de Prop. Fide, cuius iudicium ita sonat: „Fuit hoc semper praecipuum Apostolicae Sedis studium ut integer servaretur eorum splendor diversis ritibus et ob eorum antiquitatem summa veneratione colendis et approbatis in Ecclesia Catholica, cuius cum ipsa concordia eorum varietate pulcherrimum et elegantissimum ornamentum efficiunt“. ⁴⁾

Varietas haec rituum et disciplinarum ecclesiasticarum dives causam et fundamentum constituit agendi rationis Ecclesiae Catholicae iuridicum, quam singulorum rituum catholici — sub regimine capitis Ecclesiae — Romani Pontificis, in relatione ad seinvicem servare obligantur.

Ritus in Ecclesia Catholica distincti varietasque disciplinarum adeo florens naturaliter ansam circumscriptioni praebent iuridicae, cuius leges fideles secum agendo in conscientia servare obligantur catholici omnes. Cognitio istarum legum eo vel magis necessaria exoptandaque est, cum harmonica fidelium omnium ad pacem mutuum conservandam cooperatio adeo necessaria, possibilis fiat tunc tantum, si termini hac in re sapientissime ab Ecclesia Catholica, communi omnium Matre, constituti adamussim et servati fuerint stricte.

Quaestio iuridicam spectans variorum rituum fidelium cooperationem tres complectitur in se regulas. Regula prima principiorum theoretica est, secunda vero et tertia practicam potius constituunt vitae harmonicae directionem. Regulam primam, cum circa ipsa versetur rituum principia, fundamentale nominamus. Posteriores duae ipsos attinent sacerdotes et fideles.

¹⁾ Pius IX in Allocut. Consist. 1853.

²⁾ Idem in Bulla „Romani Pontifices“ dd. 6. I. 1862.

³⁾ Pius XI „Rerum orientalium studii“, dd. 8. IX 1928.

⁴⁾ S. Congr. de Prop. Fide ad Nuntium Apost. Viennens. 2. IV. a. 1803.

§ 3. Regula prima: Ritus in Ecclesia catholica varios sibi iuridice aequales esse omnino

Regula haec relationis iuridicae inter catholicos orientales et occidentales plenam complectitur variorum in Ecclesia catholica rituum aequalitatem atque absolutam.

Aequivalens regulae huius expressio canone definitur Codicis CJC 98-o, qui ita sonat: „Can. 98. § 2. Clerici nullo modo inducere praesumant sive latinos ad orientalem, sive orientales ad latinum ritum assumendum. § 3. Nemini licet sine venia Apostolicae Sedis ad alium ritum transire, aut, post legitimum transitum, ad pristinum reverti“. ¹⁾ Spiritus vero Codicis directivus legi potest canone 733, qui sequens est. „Can. 733. § 2. Unusquisque autem ritum suum sequatur“. ²⁾ Addimus canonem 1249-um, qui ita sonat: „Can. 1249. Legi de audiendo Sacro satisfacit, qui Missae adest, quocumque catholico ritu celebretur“. ³⁾

Ratio interna, cui canones citati inniuntur, aequalitas est omnium Ecclesiae Catholicae rituum perfecta. Mutationem ritus in genere vetitam esse patet, siquidem gloria Dei et privata hominum sanctificatio in quocumque, in quo homo natus fuerit promoveri possunt ritu catholico. Alioquin ius permutandi ritum S. Sedi Apostolicae restrictum est. Ita can. 98. in §-o 3-a. Ratio est, quia iudicium de locorum et personarum circumstantiis Romano Pontifici, utpote foro in Ecclesia ultimo, reservatum est. ⁴⁾

Idem patet ex quarto canonis 106 puncto. „In praecedentia diversitas ritus non attenditur“. ⁵⁾ Ratio canonis citati historica legi potest in variis Ecclesiae Catholicae ordinationibus, iisque antiquissimis, item in statutis Romanorum Pontificum, qua Capituli Ecclesiae. Sic iam Concilium sextum in canone 7-o ordinando eandem dignitatis quaestionem edixit, praecedentiam personarum ecclesiasticarum non secundum ritum, sed solvendam esse secundum gradum dignitatis. ⁶⁾ Haec eadem ordinat piae memoriae Benedictus XIV in Constitutione „Etsi pastoralis“ statuendo, gradum et ordinem inter singulos sacerdotes stabili-

¹⁾ Can. 98. § 2.

²⁾ Can. 733. §.2.

³⁾ Can. 1249.

⁴⁾ Cf. can. 1597. 1556.

⁵⁾ Can. 106. p. 4.

⁶⁾ Syn. VI can. 7. Cf. can. 106 p. 3.

sari non secundum rituum, quorum omnes aequales sunt, sed secundum dignitatem simul et officium.¹⁾

Idem Pontifex in Constitutione „Allatae sunt“ statuit, sacerdotes, qui ritum alter-utrorum ex ambone obtrexerint, vel fidelibus proprium quoquo modo (puta sub praetextu s. confessionis. matrimonii...) insibilaverint, censuris devovendos esse ecclesiasticis.²⁾

Eiusmodi aequalitati rituum occidentalis et orientalis, decretis certioratae solemnibus, inhaerendo Benedictus XIV in Constitutione „Etsi pastoralis“, pluries a nobis citata, acerbas et singulis in casibus ab episcopis ordinandas infligit poenas omnibus iisque singulis, qui ritum suum, absque indulto episcopi proprii mutare attentaverint proprio motu, vel alterutrum in matrimonio ad ritum mutandum induxerint. Iisdem poenis subesse ordinat et servorum dominos, qui servis suis in servandis proprii ritus diebus festis aut in ieiuniis disciplina ritus sui ordinatis impediverint tenendis.³⁾

Introductio mutandi ritum quecumque a personis ecclesiasticis canone 98-o, §-o secunda stricte vetatur. „Clerici nullo modo inducere praesumant sive latinos ad orientalem, sive orientales ad latinum ritum assumendum“. Inter fontes, canonem citatum historice explicantes, eae legi possunt Romanorum Pontificum ordinationes, quas in praecedentibus citavimus⁴⁾. Ex nexu horum agendi ratio Ecclesiae Catholicae manifestatur hodierna, quae — experta nefors hac in re quorundam inoboedientia — poenas in illos non detrectabit applicandas. Decreta Romanorum Pontificum quaestionem nostram obumbrantia haec sunt: Benedicti XIV „Demandatum“. Dd. 24. VII 1743. — „Praelaris“, dd 18. III 1746. — „Allatae sunt“, 26. VII 1755. — Leonis XIII „Orientalium dignitas“, 30. VI 1894. p. 1. — S. Congr. Ep. et

¹⁾ Bened. XIV. 26 V, 1742. § 9 p. 17.

²⁾ Idem, 26 VII. 1755.

³⁾ Benedictus XIV „Etsi pastoralis“, dd. 26 V. 1742. § 9 p. 17. „Ut suis ritibus atque observantiis, sive consuetudinibus uti libere ac licite possint, concedimus et indulgimus; nec super his a quoquam Latino Ordinario illos vel illorum quemlibet molestari, vel inquietari permittimus; inhibentes omnibus et singulis Praelatis, aliisque, ne quis ritus et caeremonias Graecorum in Concilio Florentino, vel aliis approbatas blasphemare, aut reprobare seu improbare ausit“.

⁴⁾ Cf. pag 42.. et spu.

Reg. Hydruntina, 2. I 1595. — S. Congreg. de Prop. Fide, instr. (pro Graeco-Melchitis), dd. 15. II 1746. — Eadem dd. 6. X 1863.

In sphaera aequalitatis, iure ecclesiastico adamussim certioratae, ritus singuli ab invicem absolute independentes habendi sunt. Thesis aequivalenter exprimitur canone 429, ordinante, episcopos, qua apostolorum successores, dioeceses suas ordinaria potestate gubernare et nisi Summo Pontifici subiectos esse. „Episcopi sunt Apostolorum successores atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur, quas cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Romani Pontificis.“¹⁾ Hanc eandem iuris aequalitatem atque independentiam ab invicem iuridicam professas legimus in decreto Leonis X, qui docet: „Ubi duo, unus Latinus, alter vero Graecus, eiusdem loci sunt Episcopi: Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum dumtaxat curam, regimen et iurisdictionem respective habeant et exercent.“²⁾

Aequalitatem rituum in Ecclesia Catholica vigentium diversorum esse etiam principium constituendae aliquando Ecclesiarum Unionis stabile, omnibus patet. Thesis probatur ipsa historia, qua testante certum est, conamina uniendarum Ecclesiarum saecularia ideo non universalem, prout sperandum fuisset, habuisse effectum, quia Graeci independentiam semper ab ista S. Unione timebant suam. Assertum magistrali demonstratur testimonio expeditionis cruciatae anni 1202, quando exercitus cruciati — occupando Constantinopolin — templa diruebant orientalium, reliquias maculabant Sanctorum, sacras pedibus calcabant imagines, et quod vix credi posset, eiecere et ipsum ex ciboriis Sanctissimum.³⁾

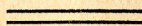
¹⁾ Can. 329. § 1.

²⁾ Leo X „Accipimus nupper“ dd. 26 V 1521. Cf. pag. 44.

³⁾ Cf. Balugyánsky: Hist. Eccl. Viennae, 1851 t. 2 pag. 46. — Haec eadem legi possunt apud Principem Maximilianum, qui sequentia, prout citantur, refert: „Auch das Heiligtum verschonten die Lateiner nicht. Die grössten Sakrilegien wurden verübt, die Kelche mit dem heiligen Blute wurden geschändet. Auf den Altären liess man Dirnen tanzen, Reliquien und Heiligtümer warf man ins Meer.“ — Vorlesungen über Orient. Kirchenfrage. Freiburg, 1907, pag. 151. Schweiz. — Cf. testimonium celeberrimi Societatis Jesu membri, Harduin S. J., qui in opere: Acta Concil. l. 7 ad ann. 1215 p. 33 illa describit tristissimae memoriae facta historica, quae adeo ab ipsis Romanis Pontificibus exoptatae quam maxime nocebant Ecclesiarum Unioni, quorum radices in false computato quorundam latinorum

Nil mirandum ergo, Romanum Pontificem Innocentium III, numine facile maximorum primum, audita occupatione Constantinopoleos, prorupisse moestum, ipsam iam perditam esse S. Unionis spem ultimam.¹⁾

(Continuabitur)



tenendi sunt spiritu. Expeditiones cruciatas secus etiam ipsas hac de causa fuisse inefficaces, certum est, quia, prout Maximilianus respondet prius citatus: „insbesondere schadeten sie (die Kreuzzüge) der Unionsache dadurch, dass sie überall, wo sie Reiche gründeten, den Latinismus einführen und die griechische Religion zurücktreten liessen“. L. c. pag. 149. „Hätten die Kreuzfahrer stets auf die rechte Weise gehandelt, so hätte es vielleicht in diesem Sinne wirken können. Statt dessen sind in Wirklichkeit die Kreuzzüge vielfach nur eine neue Ursache geworden, um die Kluft zu vertiefen“. Ib. pag. 148. Ex quibus patet, quaestionem hanc non personales provocantem esse sensus privatos subiectivosque, sed ipsam constituere Ecclesiae Catholicae rerum internarum rationem, a qua recte ordinata emolumentum dependeat saeculorum item ac milliardorum salus. Facta haec ideo protulimus citata unice, ut testimonio illorum luce clarius videri possit axioma, S. Ecclesiarum Unionem non aliter, quam, ipsorum solvi posse Romanorum Pontificum principio, a pia memoriae Pio Romano Pontifice IX tam sapienter, prout vidimus (cf. pag. 42 not. 1.) enucleato, cuius tesseram unitatem esse fidei splendidissimamque eamque uberrimam rituum atque disciplinarum ecclesiasticarum varietatem, ab ipso etiam Pio Romano Pontifice XI emphatice decantatam. Cf. Pii XI Lit. enc. „Rerum Orientalium studii“, dd. 8. IX 1928. Cf. pag. 55.

¹⁾ Cf. Maximilianum, I, c. pag. 151.

Причинки до правовірности Кирила Люкаріса ¹⁾

(Paulus Savčuk — Adđitamenta orthodoxiam Cyrilli Lucaris spectantia)

Межи православною єрархією, що по світовій війні опинилася на вигнанню можна запримітити два напрями: один з бувшим київським митрополитом Антонієм на чолі, сприяючий протестантизмови, другий з бувшим волинським архієпископом Евлогієм, звісним нам з часів світової війни за російської окупації Галичини, котрий стоїть на консервативному становищі православної богословії. Вплив протестантизму як і кальвінізму на православні церкви не новий. В останньому часі протестантизуючі богослови взяли недвозначно перевагу, чого доказом є вже й стремління до формального обєднання східних православних церков з англіканською церквою, про що в останніх місяцях так багато говориться та пишеться. Протестантські впливи на православні церкви сягають часів реформації.

Вже за патріярха Єремії II хотіли протестанти заключити унію з православними і в тій ціли предложили 1575. р. Єремії своє віроісповідання (авгсбурське), переложене на грецьку мову Герлятом. На це відповів Єремія 1576. р. в 22 точках, в котрих опрокидує деякі блуди протестантів, а також деякі звичаї і науку католицької Церкви. У відповідь на це письмо уложили протестантські богослови трактат, на який дав Єремія 1579. р. другу відповідь, де говориться про походження Св. Духа, свобідну волю, оправдання, добрі діла, св. Тайни, образи і монаше життя. Протестанти відповіли на це знов письмом 1580. р., яке однак патріярх збув коротко, додаючи при кінці бажання, щоби вони дали йому спокій з догматичними справами. Хоч патріярх Єремія відкинув пропозицію протестантів, за те вплив

¹⁾ Отся праця була читана на семинари історії української Церкви на Богословській Академії у Львові. Вп. Миколі Чубатому складаю отсею дорогою щиру подяку за ласкаву поміч і завваги.

їхньої науки на| православну церкву| росте та оказується явно виданням віроісповідання (гомольогії) царгородського патріярха Кирила Люкаріса. Про це віроісповідання Кирила висказуються ріжно; православні перечать його автентичність, католики і протестанти признають, що Кирило є його автором. В наших часах проф. І. Соколов в „Записках Исторично-Фільольогічного Відділу Української Академії Наук Кн. I. з 1919. р. в праці „Про відносини Української Церкви до грецького Сходу при кінці XVI та на початку XVII ст. за нововиданими матеріялами“ старається доказати, що згадана гомольогія не походить з руки Кирила, отже не є автентичною. Се виходить по думці автора з порівняння її з іншими письмами Кирила, а передовсім з його листом до львівського Брацтва Пресвятої Богородиці при церкві Успенія з 1634. р. Однак відколи Лєгранд опублікував автограф Кирилового віроісповідання в своїй бібліографії (*Bibliographie hellenique*), автентичність твору не улягає найменшому сумнівови. Тому католицькі і протестантські вчені мають повну слухність, коли рішучо приписують Кирилови авторство протестантського віроісповідання. Гомольогія Люкаріса є доказом, що на початку XVII стол. сиділа на царгородськїм патріяршім престолі людина, думаюча по кальвінськи, тому й особа Кирила Люкаріса та його життя набирає окремої вартости.

а) Дещо про життя Кирила Люкаріса

Константин Кирило ¹⁾ Люкаріс родився дня 13. листопада 1572. р. ²⁾ в Кандії, головнім місті острова Крети. Острів належав до венецької републики, котра була лагіднішим завойовником чим Турки, які нищили грецьку науку; тому сей острів видав багато вчених і славних мужів. Першу науку побирав Кирило у єромонаха Мелетія Власта. Як двадцятьлітний хлопець їде до Італії для дальшого образуння. Кілька літ перебував він у Венеції, де ним занявся тамошній грецький єпископ Маргуній. Від 1588 до 1594. р.

¹⁾ Кирило є його монаше імя.

²⁾ Kimmel в „*Libri Symbolici Ecclesiae Orientalis*“ в „*Prolegomena-x*“ на стор. XXII не подає дати уродження, а припускає, що Люкаріс уродився 1568. р., бо жив більше, як 70 літ.

студіює в Падуї, де набирає достаточного знання італійської і латинської мови. Тут рівнож запізнався з німецькими вченими, з Давидом Гешлем і Фридрихом Сильбургом за посередництвом свого протектора єпископа Маргунія. По скінченню студій в 1594. р. приймає свячення і складає монаші обіти. В 1595. р. покликав Кирила його кривняк, александрійський патріарх Мелетій Пігас до Александрії¹⁾, там по році Кирило Люкаріс доходить до гідности протосінкела. В 1596. р. висилає його Мелетій Пігас до Польщі як свого представника та поручає йому, щоби боронив православних перед католиками і протестантами. Як представник патріарха Мелетія був Кирило на берестейськїм протисиноді, запрошений ексархом²⁾ Никифором і там докладає всіх старань, щоби не допустити до унії. Через весь час перебування на Україні³⁾ помагає незєдиненим в поборюванню Унії, бо маючи визначне становище ректора та учителя грецької мови в острожськїй школі та в Вильні, мав вплив на православну шляхту і братчиків. Слід тут згадати, що Кирило Люкаріс як і другі вчителі Греки мали вплив на князя Константина Острожського, котрий в 1590. роках стремів до Унії, а став її великим противником мабуть завдяки впливови вчених Греків, а також і Люкаріса. Рівнож можна увнжати певним, що Кирило Люкаріс був саме тим, що наклонював князя Острожського получитися з протестантами проти католиків і уніятів. Є згадка, що по заключенню Унії польський король Жигмонт старався наклонити

¹⁾ Kimmel в „Prolegomena-x“, XXV—XXVI подає, що по укінченню студій подорожував Кирило по Італії і, як здається, вибрався до Женеви, а опісля до Бельгії. З тих подорожий межі реформованими набрав симпатій до їх церкви і науки так, що вернувши до батьківщини, бажає докладніше пізнати їх догми і противні твердження їхньої науки. Лев Аллацій (тамже) додає, що батьківську віру продав Люкаріс за 500 золотих підписанням артикулів, уложених проти католиків Кіммель думає, що не можна о це посуджувати Кирила, котрий опісля займав таке високе становище в православній церкві.

²⁾ М. Грушевський. Історія України-Руси том V, стор. 606.

³⁾ Проф. Гофман в праці „Patriarch Lukaris und Rom“ (стор. 9.) подає, що Кирило Люкаріс був лиш раз на Україні й то від 1596—1601 року. Знова проф. Грушевський в VI томі історії України (486 стр.) каже, що Люкаріс скорше був на Україні й то між 1594—1598 р., кількома наворотами пробував в Острозі та вчив в тамошній школі.

до сього діла царгородського патріярха Мелетія Пігаса та в тій ціли писав до нього письмо, а патріярх рівнож через Кирила переслав королеви своє письмо, в котрім Кирило вже виступає ексархом патріяршого престола. Сей титул ексарха одержує Кирило по Берестейським Соборі, коли то патріярх Мелетій на місце зложених ним уніятських владик іменує львівського єпископа Гедеона Балабана, Кирила Люкаріса і кн. Константина Острожського ексархами української православної церкви. В 1601. р. дня 24. січня пише Люкаріс листа до львівського архієпископа Суліковського, боячись, щоби не стрінула його судьба ексарха Никифора. В тім листі ¹⁾ накидується він на лютеран та склонюється до Унії. Кирило Люкаріс зі страху, щоби його не стрінула доля Никифора, котрий умер в Мальборській тюрмі, заморений голодом, пише листа до львівського архієпископа Суліковського. Зміст листа є такий: Кирило випирається в імени патріярхів всякої симпатії з кальвіністами і доказує, що згода з ними неможлива, бо вони різняються в найважніших справах віри. Дальше доказує, що між католиками а православними є як не цілковита, то майже повна єдність віри. „Ми — пише він — не відкидаємо святого Петра, лиш з повним пошанованням і почитанням відносимося до нього і признаємо первенство римської Церкви яко первопрестольної і її титул матери всіх церков. Ми маємо то саме, ²⁾ що вони хрещення: Во імя Отца й Сина й Святого Духа, признаємо ту саму природу в Святій Тройці, ту саму силу й те саме Божество, ту саму надію нашого призначення, ту саму любов“. Однак щодо автентичности сього листа підносять сумніви православні і протестантські вчені як: Міхалеску, Хризостомос Пападопульос, Кіммель і другі та твердять, що той лист підроблений Єзуїтами. Автентичности сього листу боронить проф. Гофман.²⁾ бо по його думці, маючи внішні докази, є грубою помилкою супроти наукової методи хотіти заперечити його автентичність чи назвати його фальсифікатом катликів. Те саме відноситься до віроісповідання Люкаріса, про яке буде мова низше, бо колиби навіть, як деякі твердять, сам Люкаріс пізніше під присягою заперечив сю ісповідь, то сим не за-

¹⁾ Malvi, Confession de la foix Pierre Mogila 1927. стр. 36.

²⁾ G. Hofmann „Patriarch Lukaris et Rom“ стр. 17.

хитана її автентичність, лиш скорше се освітлювало би характер автора.

Сей лист до еп. Суліковського поміг йому свобідно вибратися з границь Польщі і ще того самого року (1601) вибрано його александрійським патріархом. Після Аллація ту гідність осягнув Кирило Люкаріс симонічно. Аллацій¹⁾ твердить, що по смерти патріарха Мелетія вернув він до Александрії і хоч голоси всіх бажали собі мати Герасима Спарталіота патріархом, Люкаріс за гроші, які зібрав для патріархату, урядив пир, на який запросив електорів і сам узурпував собі патріарший престіл. Александрійським патріархом був він від 1601—1621. р. Вже як александрійський патріарх наблизився Люкаріс до кальвінізму межі 1611—1618. р., а на це мали вплив голяндський посол при Порті, Корнелій Гага та його земляк Давид де Леу. Кирило навязує листовні зносини з протестантами, котрі тревають аж до кінця його життя (до 1638. р.). Вже 1618. р., як каже Карпофіл,²⁾ починає він розповсюджувати „*confio calvianum*“, що зложив опісля в своїм віроісповіданню. Тими блудами перенявся Кирило ще більше, як став царгородським патріархом 1621. р. Царгородським патріархом вибрали його вже раніше, 1612. р. й тоді сю гідність осягнув він також неправною дорогою,³⁾ тому проти нього виступило чотирох грецьких митрополитів і їм удалося скинути Кирила по місяцеви правління патріархатом. На його місце вибрано на патріарший престіл одного з тих чотирьох противників, а саме митрополита Тимотея, котрий удержався на тім становищі до 1621. р. Сей був виразним прихильником римської Церкви, а навіть дня 13. марта 1615. р. казав повідомити папу Павла V, що узнає його своїм зверником та просив папу, щоби заложив в Царгороді семинарію для релігійного образування молоді та щоби поручив її виховання Єзуїтам. Але по смерти Тимотея приязні відносини до римської Церкви перервались, коли в 1621. р. вибрано патріархом Кирила Люкаріса, хоч багато єпископів було

1) A. Palmieri „Theologia Dogmatica Orthodoxa“ стр. 468.

2) A. Palmieri, 469.

3) Prof. Hofman (Patriarch Lukaris und Rom на 31 стр.) каже, що правдоподібно патріарх Кирило Люкаріс мав бути причиною скинення патріарха Неофіта та став сам на його місце патріархом.

противні тому виборови. Сей уряд держить Кирило до 1638. р. з п'ятьма перервами в рр. 1623, 1630, 1633, 1634, і 1637. Вже від 1622. р. був патріярх Кирило звісний як приклонник кальвінізму. Французський король Людвик XIII на представлення апостольського нунція Корсіні, робить старання через свого посла при Порті, Филипа де Цесі (Cèsy), щоби усунути Кирила і сей сильним старанням довів до сього, що Кирила усунено 1623. р. На місце Кирила вибрали 12 грецьких митрополитів 29. мая 1623. р. патріярхом митрополита Григорія з Амазії і сей був прихильно успосіблений до римської Церкви. Григорій удержався на становищі патріярха заледви місяць. По тім вибрано 25. червня 1623. р. патріярхом митрополита Антима. Та рівнож Антим не довго був патріярхом, бо вже 2-го жовня 1623. р. удалося Кирилови Люкарісови завдяки впливам англійського посла Роваа і голяндського де Гага обняти патріярший престіл. Тим разом сповняв він цей уряд до мая 1630. р. Але також в тім часі має Кирило противників в грецькім духовенстві. Архимандрит Евтимій, котрий удавав прихильника римської Церкви, підніс обвинення проти Кирила Люкаріса. Рівнож митрополит з Парос і Наксос Єремія Барбаріга, бувший виховник грецької колегії, був великим противником Кирила. Сей докладає старань, щоби його усунути з престола і в той спосіб усунути від східної Церкви небезпеку кальвінізму. Повідомляє він про се Пропаганду, а сам вибирається на захід, щоби на дворах католицьких пануючих представити ту небезпеку та досягнути від них поміч до усунення Кирила. Єремія Барбаріга був також в Польщі і тут його замордовано в лісі 1634. р. недалеко Гнєзна.¹⁾

Проти Кирила виступили остріше Греки, коли то появилося друком 1629. р. його Віроісповідання. Навіть прийшло до усунення Кирила в маю 1630. р., але не на довго. Митрополит Ісаак з Халькидону був патріярхом заледви кілька днів в маю 1630. р., бо Кирило назад займає свій уряд. За те вже 1632. р. виступило проти Кирила 40 грецьких митрополитів, а в рік опісля 57 митрополитів. Тогож (1633) року постаралися вони о усунення Кирила, а на його місце

¹⁾ Hofmann, op. cit. стр. 32.

вибрано патріярхом митрополита з Беррое Кирила Контарена, але сей був патріярхом заледви 8 днів з початком жовтня 1633. р. Кирило при помочі гроший та могучої опіки зі сторони голяндського, англійського та венецького посла вертає знова на своє становище. Та довго не вдержався, бо вже в марті 1634. р. перемиг його митрополит з Солуня Атанасій Пателярій і Кирило мусів піти на вигнання на острів Тенедос. По трьох місяцях пробування на вигнанню вертає Кирило до Царгороду і обіймає на ново патріярхат. Атаназій Пателярій вибрався до Італії та тут не дозволено прибути йому до Риму, лиш дістав гроші, щоби міг вернути назад до вітчизни.

В марті 1635. р. удалося Кирилови Контаренови усунути Кирила Люкаріса його вигнано на острів Родос, де перебув до половини 1636. р. Цісарський посол Рудольф Шмідт хотів його замість на острів Родос, перевезти до Риму, але сей плян не вдався завдяки голяндському послови. Хризостом Пападопульос знова твердить, що то не цісарський посол, але Єзуїти хотіли перевезти Кирила до Риму. Кирило Контарен, суперник Люкаріса, не удержався довго на патріяршім столі, бо вже в червні 1633. р. мусів уступити митрополитови з Гераклії, Неофітови, котрий мав попертя в голяндського посла і в Кирила Люкаріса, котрий в тім часі повернув з вигнання; патріярх Неофіт в марті слідуячого (1637) року уступив з престола в користь Кирила. Тепер починається боротьба о патріярший престіл межі Кирилом Люкарісом, а противною партією з Кирилом Контареном на чолі. Контарен, висланий на вигнання на острів Родос, вертає потаємно до Царгороду. Про його поворот довідався голяндський посол Корнилій Гага і александрійський патріярх Митрофан та вони правдоподібно в порозумінню з Кирилом Люкарісом докладали всіх старань, щоби відтягнути Кирила Контарена від суперництва о патріярший престіл, пропонуючи йому нову митрополію з великими доходами. На це бувший патріярх дав їм відповідь,¹⁾ що коли Кирило з гідности патріяршого престола явно відкличе свою кальвінську науку і свої писання і навернеться до правдивої православної віри, він (Контарен) зречеться своїх пре-

¹⁾ G. Hofmann, op. cit. 33 стор.



тенсій до престоло і узнає Кирила Люкаріса патріярхом та буде оказувати йому підданчий послух, але ніколи не помиряться з еретиком. Рівнож про боротьбу проти Кирила Люкаріса по повороті Кирила Контарена зі заслання довідуємося з документу, який є в архіві Пропаганди. Є це просьба до цісарського посла Шмідта, писана дня 25. марта 1637. р. без подання місця, підписана Кирилом Контареном і 12 митрополитами. В ній доносить Контарен о своїм увільненню зі заслання, та просить посла, щоби йому поміг осягнути патріярший престіл. Цісарський посол взяв Контарена під свою опіку, а навіть звернувся в його справі до Конгрегації Пропаганди. Кирило Контарен рівнож звернувся з просьбою до римської Курії і дістав 4000 талярів. Маючи запевнене попертя цісарського посла, скривається коло замку з сімома вежами і робить старання у великого везира Байрам-Паші о усунення Кирила Люкаріса з престоло через свого мужа довіря, священника Ламерна. Не можна доказати, що він видумав плян заговору та що довів до замордовання Кирила Люкаріса. Твердження ворожо успосіблених Кирилови митрополитів не є достаточним на це доказом. Навіть висказ Семноса,¹⁾ що смерть Кирила Люкаріса була уложена між Байрам-Пашою, Ламерно і Кирилом з Берроа не є нічим узаasadнений. І дійсно на приказ Байрам-Паші 20. липня 1638. р. увязнено Кирила, а в тиждень пізніше (27. липня) задусили його турецькі яничари на покладі корабля. Кіммель²⁾ твердить, що по удушенню кинено тіло Кирила в море, а жовніри поділилися його убранням, яке другого дня продали. Тіло Кирила знайшли другого дня риболови, а приятелі поховали його. Але вороги Кирила видобули тіло з гробу і знов вкинули в море. Та приятелі знов знайшли тіло та потайки похоронили. Наведений автор згадує, що приятелі Кирила, коли тіло патріярха вкинено в море, кричали до наслідника патріярха, Кирила Контарена: „Πάτερ, δὸς ἡμῖν τὸν νεκρὸν, ἵνα αὐτὸν θάψωμεν“. Знова Міхалеску³⁾ твердить, що Люкаріс згинув

¹⁾ Hofmann, 34.

²⁾ Kimmel, Prolegomena стр. XXXIX.

³⁾ J. Michalescu „Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der Griech.-orient. Kirche“, стр. 264.

завдяки інтригам Єзуїтів. Причиною смерти Кирила була його змова з козаками. Коли султан Мурад вибирався на Персію, казав його арештувати з обави, щоби підмовлені козаки не напали на Царгород в часі його неприсутности. На приказ султана удусили Кирила яничари на покладі корабля, а тіло вкинули в море.¹⁾

б) Листи Кирила Люкаріса

Вже як александрійський патріярх був Кирило прихильником кальвінізму, а на це знаходимо деякі докази, іменно в його листах. Листи ці, писані до Зіоданта з Женеви, до англіканського архієпископа Аббота з Кентебрі, до голяндського посла Гаги, до ремонстранта Віттенбогаерта, до Давида де Леу та до Антонія де Домініє, ворожо до Риму настроєного католика. Листи Кирила, що походять з 1612—1637 років, не можуть бути у всім собі подібними, а всетаки сходяться у багатьох як: а) у визнанню Христа як одинокої ціли спасення б) в надії на підготовлення і розширення євангельського божого царства і в) в анатемізуванню папства, а ще більше Єзуїтів. Проти Єзуїтів виступає Люкаріс дуже остро, відкидає догми католицької Церкви як ложні і зіпсуті, а папу зове антихристом, що не має відповіднішого зняряддя як Єзуїти, а Пропаганду називає товариством для поширення безвіря. Зі зреформованою наукою симпатизував здавна, а зблизився до кальвінізму між 1611—1618. р. під впливом Корнелія де Гага та Давида де Леу. Цьому впливови піддався ще більше на становищі царгородського патріярха, однак дуже обережно, не хочачи зривати звязків зі своєю Церквою, противно вважав Кирило

¹⁾ Що Єзуїти були причиною смерти Кирила, наводять ще крім Міхалеску, Фердинанд Каттенбуш в „Lehrbuch der vergleichenden Konfessionskunde“ (стор. 143); англіканський учений Горе в „Studentes History of the Greek Church“ (стр. 342—344); Хризостомос Парадонульос в „Απολογία Κυρίλλου του Λουκαρέως πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Νέα Σιών II стр. 19.: Філяретос Бафеїдес в „Εκκλησιαστική ιστορία“ (стр. 58—59). На це проф. Гофман в праці „Patriarch Lukaris und Rom“ (стор. 26) завважує, що є грубе незнання історичних фактів і вузке упередження тих, що відважуються на таке твердження, що Єзуїти мали бути співвинувниками замордування Кирила Люкаріса. То не є честю для науки історії (каже автор), що ще в новіших часах учені не покинули тої байки.

потрібною організацію православної Церкви на це, щоби на ній можна оперти згоду з протестантами та їх наукою. Щоби свою упосліджену Церкву піднести на полі церковної літератури і науки, висилає Кирило Митрофана Кривопула до Оксфорду з думкою, що той опісля поробить кроки до релігійного очищення православної Церкви, та визволення з оков забобону та обряду.“¹⁾

В листах до Віттенбогаерта (1612 і 1613. р.) говорить патріарх Кирило про справи східної Церкви, в яких він боронить її простоти і невчености в противенстві до вчености й первенственної висшости римської Церкви. В своїх дальших листах до нього признає протестантські засади, але невиразно і сумнівно.

Дальше маємо 14 листів до Давида де Леу з 1617—13. р. р., котрі опублікував Лсгранд.²⁾ З тих листів виходить, що Кирило був в приятних зносинах з Давидом. В одному листі так пише Кирило до Давида: „*Tu tot authores nobis accommodasti, quos percurrando tot perpeceram, tot didiceram, quoad nunquam apud nos audita sint*“.

В листах до протиримського католика й уніоніста Марка де Домініє, спаленого на костирі, ясніше висказується в протестантським дусі. Твір Марка „*De republica ecclesiastica*“ вважав річю великої ваги та запевнює Марка, що т-письмо буде мати великі наслідки для повалення папствао дальше подає, що ніколи не був противником романізму, а все був відданий ідеї католицизму, як це вчить його східна Церква, а щойно пізніше звернувся до протестантської науки, яка має своє узададнення в Божім слові. Вкінці заявляє, що ця наука, як більше згідна з наукою Христа йому подобається.³⁾ Ще яркіше говорить Кирило в листах з 1632—1637. р., де дає свідоцтво впливови Кальвіна та жевневської теології на його релігійний світогляд.

Так Кирило довго таїв свої погляди і лише довірочно виявляв. Щойно 1629. р. відважився видати своє Віроіспові

¹⁾ Gass „*Symbolik der Orientalischen Kirche*“ стр. 55.

²⁾ Legrand, *Bibliothèque hellénique*, IV т. стр. 314.

³⁾ *Tandem per Dei gratiam, quia iustorem causam esse reformatorem cognovi, Christiane doctrinam magis congruam, iste mihi applicui*“. Gass „*Symbolik*“ стр. 57.

дання. З цього часу маємо рівнож письмо до александрійського патріярха Герасима, яке свідчить, що кальвіністичні блуди вже були знані в Царгороді. А іменно до Герасима написав голяндський посол при Порті, де Гага, щоби він згодився на злуку з протестантами, та щоби заснував колегію для образування молоді в протестантськiм дусі. Але патріярх Герасим зжахнувся на такі предложення, як це видно з його письма: „Красше — каже — є незнання з побожности, як знання з переверненими безбожними засадами, яких приклонники по словам св. Письма будуть строго покарані. Тому відписує, що непотрібний є переклад євангелій на новогрецьку мову, бо то, що лекше, добре розуміють і в старогрецькій мові.¹⁾

в) Віроісповідання Кирила Люкаріса та його осудження

Як висше згадано, 1629. р. появилось друком в латинській мові віроісповідання, звязане з іменем патріярха Кирила під заголовком „Confessio fidei Reverendissimi Domini Cyrylli patriarchae Constantynopolitani“. Заки ще це віроісповідання видано в оригіналі, переложено його на французьку, англійську та німецьку мову. В переднім слові видання сказано, що копія є відписана з автографу, написаного власною рукою патріярхом Кирилом, а це посвідчає Корнелій де Гага, голяндський посол при Порті. Де видруковано це віроісповідання, є сумнівним, правдоподібно в Лейді (Leyden), або взагалі десь в Голяндії, там, де Гага замовив друк. Та коли почали підносити сумнів щодо авторства цього віроісповідання, зладив Кирило ще грецький текст, який вийшов друком в печатні Івана де Турне в Женеві 1633. р. під заголовком „Ανατολική Όμολογία τής Χριστιανικής πίστεως“. Видання це має передне слово Клерка і Діодата. В нім є сказано, що латинський переклад приніс багато неприємности Кирилови так, що багато людей перечило його автентичність.

Віроісповідання Кирила Люкаріса обіймає 18 глав і чотири питання й відповіді. З тих 18 глав лиш 7 можна вважати згідними з наукою православної Церкви, прочі є вразно кальвінські. На самім початку віроісповідання зазна-

¹⁾ Gass „Symbolik“ стр. 58

чує автор, що не виступає як приватна особа, але пише коротке віроісповідання перед Богом і цілою Церквою без ошуканства і в добрій вірі на просьбу тих, які випитували його, яка є наука східних і культ.

Як усі віроісповідання, так і Кирилове починається: „Вірую в одного Бога в Трійці, Отця безначального, Сина родженого і Св. Духа, що походить від Отця через Сина (гл. 1). Дальше подає, що вірить, що св. Письмо є дане Богом, котрого автором є Св. Дух (гл. 2) та що Господь перед сотворенням вперед призначив своїх вибраних до слави без огляду на їх діла (гл. 3), що Господь є Творцем видимого і невидимого світа, сотворив все, що добре (ангелів, небо і все, що під небом), а все, що зле, походить від діавола і чоловіка (гл. 4), що провидіння Боже є незглубиме (гл. 5). Дальше говорить про упадок чоловіка і про первородний гріх (гл. 6), про Христа Відкупителя, котрий буде всіх судити й сам є головою Церкви (гл. 7—8), про віру, без якої ніхто не може бути спасеним (гл. 9), про Христа, що є найвисшим архієреєм й тільки Він держить керму управи цілої Церкви в своїх руках (гл. 10), якої правдивими членами є тільки вибранці до вічного щастя (гл. 11). Дальше твердить Кирило Люкаріс в своїй гомольогії, що Святий Дух освячує і учить Церкву, яка однак може милитися (гл. 12), що чоловік оправдується через саму віру, а не через діла (гл. 13), що свобідна воля у невідроджених є мертвою так, що все, що невідроджений робить є гріхом (гл. 14), що в Христовій Церкві є св. Тайни, які ділають ех опере оперantis і яких є лиш дві: Хрещення й Пресв. Евхаристія (гл. 15), що в Тайні Хрещення відпускається первородний гріх і всі зділані гріхи (гл. 16), що Христос є присутний в Пресв. Евхаристії, як нам подає віра, а не видумане пересствлення, та що тільки духово можна схопити, що Христос є присутний в тій Тайні (гл. 17) (присутність символічна, нереальна). Дальше твердить Люкаріс, що душі померших є або в вічній щасливості або в вічнім осудженню, а чистилище є тільки видумкою, бо по смерті нема жадної спосібности опам'янтання, а туземне життя є часом ласки (гл. 18). Потім слідує чотири питання, що відносяться до читання, вдохновлення і канону св. Письма та до почитання образів. Святе Письмо повинно

бути читане всіма вірними, воно є ясне всім відродженим через внутрішнє просвічення Св. Духом (суб'єктивне вдихнення), а до канонічних книг належать ті, які вчисляє Лаодікійський собор; інші є апокрифами. Почитання образів забороняє св. Письмо, але толерувати треба мальовила як річ мистецтва.

З повисше наведеного змісту виходить ясно, що в Віроісповіданню Кирила не є виложена наука православної Церкви, але є протестантські і то переважно кальвіністичні блуди. Скоро по смерті Люкаріса його віроісповідання осуджено офіційально, бо рішеннями соборів. Перший собор що осудив Кирила, є Царгородський з 1638. р. за патріарха Кирила Контарена, тайного приклонника католицької Церкви, а сталося се в присутности патріархів александрійського, Митрофана Критопула й єрусалимського, Теофана, 21 митрополитів і 23 церковних достойників. Собор цей осудив Кирила як інтруза, що проти божих і людських прав вдерся на патріярший престол та пропагував фалшиві догми. Рішення собора звучить:¹⁾ „Кирило прозваний Люкарісом (який голосив *scilicet*), що ціла східна Христова Церква згоджується наукою з кальвіністами, в списанню своїх безбожних засад наніс обиду (Церкві) Анатема (Нехай буде проклятий)“. Дивним є, що положив також анатему александрійський патріярх Митрофан Критопул, той, що був духово з ним споріднений та завдячував Кирилови своє образування. Таке рішення собору східної Церкви скоро по смерті Люкаріса, з чим погоджувалися всі провідні представники східної єрархії, є найкрасшим доказом на се, що всі вважали віроісповідання Люкаріса його авторства. Та нинішні православні письменники знова несправедливо підносять, що головною причиною кинення анатем на Кирила Люкаріса було суперництво між ним, а його наслідником о патріярший престіл.

Другий раз синодально за царгородського патріярха Партенія в маю 1642. р. анатемізовано це віроісповідання Кирила й видано проти нього синодальний декрет в 17 гла-

¹⁾ Cyrillo cognomento Lucari, universam Orientalem Christi ecclesiam cum calvinistis consentire, in impiorum capitulorum suorum inscriptione calumnianti Anathema. Kimmel стр. 400.

вах, який потвердив собор в Яссах осіню 1642. р. На тім соборі був присутний патріярх Партеній, київський митрополит Петро Могила, молдавський митрополит Варлаам, 8 єпископів та 35 духовних і світських учасників собору. Зате цей собор в Яссах потвердив обширне віроісповідання Петра Могили, котре є звернене проти кальвінського віроісповідання Кирила Люкаріса. Пальмієрі¹⁾ твердить, що важність того собору лежить в тім, що він коротко висвітлює кальвіністичні блуди, які є в віроісповіданню Кирила та подає автентичний виклад православної віри. Противно думає Гасс²⁾; по його думці сей синод мав за ціль ратувати честь патріярха Кирила та рівночасно хотів осудити віроісповідання, всім знане під іменем Кирила.

Вкінці віроісповідання Кирила анатемізував Єрусалимський собор з 1672. р. за патріярха Доситея,³⁾ повторюючи в 5 главах постанови двох попередніх соборів, Царгородського і Яського та додаючи в шестій главі віроісповідання Доситея в 18 постановках і 4 запитах. Доситей признавав, що Кирило жив як православний, але скрито був єретиком, як це слідує з його письм.³⁾

г) Нова література про автентичність Люкарісового віроісповідання

Межи православними вченими одні признають автором цього віроісповідання Кирила, другі знова перечать. (Андрустос, Пападопульос). З давніших, котрі перечили авторство Кирила, можна би навести єрусалимського патріярха Теофана, який старається оборонити Кирила в 16 розділах.⁴⁾ Причи-

¹⁾ A. Palmieri 478. стр.

²⁾ Gass „Symbolik“ 81. стр.

³⁾ Ergo manifestum est, Cyrylli confessionem esse non posse Orientalis ecclesiae confessionem, immo vero sicut album nigro contrarium, et lucis privatio tenebrae sunt; ita evangelistae veritati divinitus revelatae, quam ecclesia tenet Orientalis, non modo contrarie opponitur dicta Cyrilli confessio, sed et privative“. — Kimmel (381 стр.) а дальше (388—390 стр.) анатемізує потрійно цей синод кальвіністичні глави Кирила.

⁴⁾ І. Соколов (в Записках Укр. Акад. Наук з 1919. р. в кн. I. на стор. 77.) наводить, що серед недавно виданих нових уривків з історії відомого грецького письменника XVIII ст. Анастазія Комнина Іспіланті є така згадка: „Єзуїти під впливом своєї злочинности обвинуватили вселенського патріярха Кирила Люкаріса, як кальвіномудрствующого.“

ною, чому Теофан перечив кальвінізм Кирила, було це, що на Україні наробило віроісповідання Кирила православним багато клопоту. Для православних в розгарі боротьби з уніятами було неімовірним, щоби найвисший церковний наставник вносив в своє стадо зіпсуту релігію. Такі поголоски дуже їм шкодили в полемічній боротьбі з уніятами. Тому київський митрополит Йов Борецький 1631. р. посилає післанців до єрусалимського патріярха Теофана (1608—1645), котрий пробував тоді в Яссах з запитом щодо віроісповідання Кирила. Теофан відписав, що віроісповідання є видумкою Єзуїтів і в 16 розділах оправдував Кирила та збивав науку римської Церкви. Дивним є, що той сам патріярх Теофан кілька літ опісля на Царгородськiм соборі кидає анатему разом з другими патріярхами на віроісповідання Кирила. В наших часах з Українців проф. І. І. Соколов перечить авторство Кирила; він твердить, що віроісповідання не походить з руки Кирила. Це виходить після Соколова з порівняння з іншими письмами, а також з листом до львівського Успенського Брацтва. Соколов наводить, що в женевській бібліотеці існує лист Люкаріса до Успенського брацтва у Львові, покищо невідомий в православній літературі. В тім листі до Успенського львівського брацтва говорить Кирило, що „сліпі до світу селяться оганьбити нас, обвинувачуючи в кальвінізмі й ересі, виставляючи на позорище власний звичайний настрій, виказуючи себе завжди лукавими й темними, бо вони в другому селяться оголосити нас відповідальними, але даремно витрачують сили, бо ворогують проти Бога і істини“.¹⁾ Дальше каже Кирило, що від молодости ставиться з огидою до всякої ереси, а тим більше тепер, бо булоби несправедливим, щоби його світле звання чимнебудь оганьбилося. Кирило уважає за невідповідне боронитися перед ворогами, але оправдується перед своєю паствою, вказуючи, що це віроісповідання не є його

Руські знова, почувши про це, запитали Теофана, який жив тоді 1630 р. в Яссах, про справедливість цього обвинувачення. Теофан дав відповідь руським в XVI розділах, в яких довів, що розголошення обвинувачення є брехня і наклеп та виправдав Кирила“.

¹⁾ І. І. Соколов, *ibid.* ст. 74.

письмо, посилаючись на все своє життя чи то на становище александрійського чи царгородського патріярха.

Всі новочасні православні письменники стараються всіми способами оправдати Кирила, опираючися на тім, що „всѣ эти письма подложны“, як каже Архангельський.¹⁾ Православні підносять, що бракує свідків, котрі певно приписувалиби Кирилови це віроісповідання. Але без сумніву належно віддає думку православний письменник Лебедев,²⁾ який так пише: „Въ греческой церкви XVII. вѣка, безъ сомнѣнія по примѣру й подѣ вплиніемъ Кирилла, образовался небольшой кружокъ протестантсвующихъ богослововъ, которые старались знакомить Грековъ съ протестанскимъ ученіемъ и склоняютъ къ нему“. Знова в найновішій виданню, проф. Жіжі³⁾ (Jugie), обстоює автентичність Лукарісового віроісповідання, звертаючи увагу, що перше його видання було зроблене з автентичної рукописи Кирила, що потверджує фотографія першої сторони віроісповідання. Рівнож Пальмієрі⁴⁾ додає, що хто це письмо порівнає з іншими автографами Кирила, які знаходяться в царгородській бібліотеці в монастири св. Гробу, тому буде ясным, що ті письма, як і прочі, походять з тої самої руки. Лєгранд знова каже, що нема нічого лекшого як голословно твердити, що той манускрипт є ложний. Однак поступовання Кирила, що вирікався свого твору, є рівнозначне з поступованням обвиненого, якому вільно брехати і перечити вину, доки її суд не докаже. А таким власне доказом є автограф, виданий Лєграндом.

Крім свідоцтв внутрішніх, якими є писання Кирила, треба навести ще зовнішні докази, що Кирило віддавна хилився до протестантизму. Коли до римської Церкви наспіли вістки, що патріярх є кальвіністом, старається Апостольський Престол через французького посла при Порті де Цесі о усунення Кирила. Та в 1625. р. висилає конгрегація Пропаганди священника Канахія Росса до Царгороду до патріярха Люкаріса, щоби дізнатися від нього про його релі-

¹⁾ А. Palmieri 514 стр. нота 3.

²⁾ А. Palmieri 527. стр. 1. нота.

³⁾ М. Jugie: „Theologia dogmatica orientalis“ стр. 505—506.

⁴⁾ А. Palmieri 530. стр.

гійні переконання, чи він справді є прихильний кальвінізму, а якщо ті поголоски були ложні, то нехай патріарх Кирило через французького або царського посла перешле своє віроісповідання, в яким признає Фльорентійський собор та відкидає блудну науку кальвіністів. Кирило заявив, що це виповнить через французького посла, як це виходить з листу Росса до Пропаганди. Але не виповнив цього, на що доказом є його лист до протестанта Феста Гоммія, в котрім накидується на римську Церкву терпкими словами, повними ненависти.¹⁾ Як свідка, що віроісповідання походить від Кирила, можна навести французького посла при Порті, графа Маршевіль²⁾ (Marcheville), котрий свого часу відвідував Люкаріса і обговорював з ним інші справи, а при кінці спитав, чи це його віроісповідання, котрого примірник держить в руках. Цей запит сказав він Кирилови і ставить не в своїм імені, а в імені римського папи,³⁾ котрий бажавби знати, чи це письмо походить від Кирила. На сей запит відповів Кирило, що то письмо є писане його власною рукою, а колиби хто думав, що в нім є виложені ложні думки, готов з християнською любов'ю опрокинути цього рода закиди.

Як дальшого свідка можна навести полоцького архієпископа Мелетія Смотрицького, що спершу був відданий душею Кирилови в обороні православія на Україні. По мученичій смерті св. Йосафата виїхав Мелетій на Схід, щоби тут утвердитися в православній вірі, але надія його завела. Приїхавши до Царгороду, переконався, що патріарх є дійсно відданий кальвіністичним блудам. В Царгороді подарував йому патріарх до докладного вивчення православної віри катехизм, зложений Захарією Герганом, повний лютеранських блудів.³⁾ Це було головним моментом в звороті переконань Мелетія Смотрицького, котрий з давнього головного оборонця православія на Україні звертається до унії, пізнавши, що центр східної Церкви знаходиться під впливом кальвінізму. Це опісля висказує Смотрицький в своїй „Apologi-ї peregrynacy“. Замість правди, каже він, знайшов

¹⁾ Hofmann 18—19 стр.

²⁾ A. Palmieri стр. 528.

³⁾ Захарія Герган видав 1622. р. в Віттенберзі катехизм, повний лютеранських блудів та напастий на первенство папи.

я там незнання та єретичні блуди, які плямили чистоту східної Церкви.

Третім свідком є єрусалимський патріярх Доситей, котрий признає отверто, що Кирило жив як православний, але скрито був єретиком, як це досить виразно видно з його письм.¹⁾

При кінці треба сказати, що посланіє до львівського Успенського Брацтва мусів написати Кирило для заперечення участі в єреси, а то в тім намірі, щоби в розгарі боротьби з уніятами піднести православних на душі. В тім бачимо хиба лиш нестійність характеру Кирила. Це також можна сказати про його лист до львівського архієпископа Суліковського з 1601. р., в котрім Кирило старається представити себе як прихильного католицтву тільки тому, щоби його не стрінула доля Никифора. Рівнож проф. Гофман²⁾ в своїй праці наводить ще дві прихильні для римської Церкви заяви Люкаріса а то з 1606 і 1626. р. Як александрійський патріярх пише він 1606. р. листа до папи Павла V, в котрім признає папу ясно і недвозначно наслідником Петра і головою цілої Церкви. Проф. Гофман подає в своїй праці фотографію того листа. Також 1629. р., коли то Канахію Росії мав довідатися, чи Кирило є кальвіністом, про що мав донести французський посол, то Кирило з одного боку обіцяє переслати своє віроісповідання, в яким признає Фльорентійський собор, з другого боку сього не додержує. А хиба це не є рівнож³⁾ доказом облудности і нестійности характеру, коли Люкаріс з одної сторони пише прихильні римській Церкві заяви, а з другої сторони накидається в листах до протестантів терпкими словами на римську Церкву і папу?

З повисше сказаного бачимо, що бракує православним позитивних доказів, які опрокинулиби кальвіністичні ухили Кирила. Хоч православні письменники стараються вибілити патріярха Кирила, бо для них є неімовірним, щоби голова східної Церкви, „ecclesia docens“ міг бути кальвіністом, але бачимо що дотепер їх змагання не увінчалися якимнебудь успіхом. Зноваж католики мають багато об'єктивних даних,

¹⁾ А. Palmieri 535 стр.

²⁾ Hofmann 17—18 стр.

котрі вказують, що патріярх Кирило був автором кальвіністичного віроісповідання. Католикам помогли протестанти упевнитися про сумнівну правовірність Кирила своїми виданнями і працями. Вкінці треба сказати, що в листі до львівського ставропігійського Брацтва мусів Кирило заперечити свою автентичність та відпекатися від діла, яке грозило на Україні скандалом та вибивало ворогам унії найсильніше оружжя з рук, що царгородський патріярх може бути для української Церкви тим, чим є для католицької Церкви Рим і папа.



Свято відкриття Богословської Академії у Львові

(P. CHOMYN: Solemnis inauguratio Gr.-cath. Academiae Theologicae Leopoli)

Повстання Гр.-кат. Богословської Академії у Львові — се подія у життю не тільки нашої Церкви, але й цілого народу першорядної ваги. Се одинока сього рода школа на всіх просторах українських земель, одинока не тільки під сучасну пору, але одинока від часу славної колись Могилянської Академії в Києві. Вона й повинна стати наслідницею і пересемницею того доброго імені і тієї слави, якою втішалася колись Київська Академія серед своїх і чужих та має продовжувати започатковану нею давню світлу традицію нашої богословської науки, опертої в своїх початках на католицьких основах. Своєю працею, науковою і виховною, буде вона збогачувати рідну культуру новими цінностями та підсилюватиме благородні змагання цілої нації до можливо як найскорішого здійснення свого найвисшого ідеалу тут на землі.

Високопреосвящений Митрополит, реалізуючи отсей черговий великий почин вибрав догідну пору для основи Академії. Саме тепер йдуть в цілій католицькій Церкві сильні змагання піднести богословську науку. Основуються нові католицькі університети, поширюються старі, повстають нові бібліотеки, наукові товариства і ин. Все те вказує, що теологічні науки, які колись цвили таким буйним життям, вертають до давніх своїх світлих традицій, щоби спинити в народах розклад і декаденцію. І в нашому народі — після невдалих зривів до високого лету і після тих страшних ударів, які в останніх літах впали на нас — повстають змагання обнови національне життя на всіх ділянках його творчого вияву. Ще сильніше відживає давня туга створити свої високі школи, щоби тисячам молоді дати змогу добувати без перепон науку, щоби створити варстат праці для наших наукових сил і щоби вкінці завершити та заокруглити наші культурні

і наукові досягнення в останніх десятиліттях національного життя. Та створити нині високу школу з усіми потрібними факультетами ми не можемо і до деякої міри не сміємо. Для заспокоєння тієї туги народу в час найважчого лихоліття приходить в поміч Церква — та повсякчасна творча сила народу — із своїм світлим чином, Богословською Академією маючи притому не тільки власну, ближшу ціль, але й дальшу, ціль, всенароднього значіння. Звідси той радісний відгомін, який відкриття Академії викликало серед українського громадянства, тут у краю, а головно серед нашої політичної еміграції, розкиненої по цілій Європі, яка, відірвана від рідного краю і стоячи в більш безпосередніх психічних відношеннях до нашої недавньої, молоді державности, яку й репрезентує — zareагувала на факт відкриття Академії стихійно, добачуючи в ньому задаток не тільки великого культурного, але й державницького значіння. Належить також, і то з радістю, піднести, що вагу Академії зрозуміла й оцінила на загал красше еміграція наддніпрянська, дарма що у своїй більшості православна, — а також серед наших православних братів у польській республіці стрінулася Академія з радістю і прихильністю.

На свято відкриття Академії, що відбулося дуже торжественно і в якому взяли участь крім її Основника, Впреосв. Митрополита, оба наші львівські Владики, Митрополита Капітула, оо. Професори Академії з Ректором на чолі і багато представників наукових, культурних, політичних і економічних установ, наспіло багато письменних привітів, які для увіковічнення тієї світлої хвилини осьтут поміщуємо. Також подаємо голоси преси, нашої і чужинної, що відгукнулася на те свято, подаючи довші або коротші його описи.

I. Телеграми і привіти від Святішого Отця, церковних достойників і духовенства

ТЕЛЕГРАМА

Città del Vaticano

Sanctitas Sua Academiae Theologicae Graecocatholicae imploratam Benedictionem Apostolicam paterna dilectione largitur.

Card. Gasparri

ТЕЛЕГРАМА

Roma 28, Piazza S. Maria Maggiore 7.
Bénédiction cordiale

† Michael D'Herbigny
Episc. tit. Ilion. Praeses

ПИСЬМЕННИЙ ПРИВІТ

До Духовної Академії у Львові на руки Всесв. о. Ректора, Д-ра Сліпого.

Вість о отворенню Дух. Академії у Львові дуже мене потішила. Я в тім акті виджу один великий крок наперед у розвою богословських студій для всіх кандидатів богословія Галичини, Підкарпаття, Америки, Канади, Бразилії і Югославії і для того найгорячіше прошу, щоби Предвічна Мудрість по отвітованню всіх подвижників єдності св. Церкви дальше провадила П. Т. Організаторів сеї Святині богословних студій і допомогла їм знайти відповідних помічників, котрі будуть могли виховати як найбільше число добрих пастирів — учених священників — свідомих робітників на здійснення великої ідеї Христа Царя, за котру жив і помер св. Йосафат.

„Да вси єдино будуть“.

Остаю з архипастирським благословом для Вп. п. оо. Ректора, Професорів і всіх кандидатів богословів.

При гробі св. Йосафата в Празник Покрова Пресв. Богородиці 1929.

† о. Діонісій,
епкп. Крижевацкий

ТЕЛЕГРАМА

Перемишль.

В торжество святочного відкриття Богословської Академії сердечний привіт і побажання підйому і розцвіту богословських наук за божим благословенням пересилає

† єпископ Лакота

ПИСЬМЕННИЙ ПРИВІТ

Серет, на Буковині, дня 10.X. 1929.

Високопредобний Отче Ректор!

Ласкаве запрошення на святочне відкриття Богословської Академії одержав я аж сьогодні.

Дякуючи за пам'ять, умоляю Благословенства і Опіки Всевишнього для — нам всім так цінної — Академії, а для Вашого Високопреподобія сили і здоров'я до проводу нею.

Поручаюсь пам'яті в Молитвах і остаю з глибокою пошаною

Климентій Злепко
Апостольський Адміністратор
Русинів в Румунії

ТЕЛЕГРАМА

Станиславів.

З нагоди відкриття Академії засилає желання
Греко-католицька Капітула
в Станиславові

ТЕЛЕГРАМА

Перемишль, 5. X. 1929.

Божого благословення до найкрасшого розвою на славу і благо гр.-кат. Церкви.

о. мітрат Зубрицький

ТЕЛЕГРАМА

Вільно, 6.X. 1929.

Eis polla ete Akademia!

Толлочко

ПИСЬМЕННИЙ ПРИВІТ

Сл. І. Хр.

Всесвітліший Отче Ректор!

Запросини на святочне відкриття Богословської Академії не застали мене дома, бо я на той час був у Трускавці. Сейчас по повороті звивав манатки і переносився до Капітули.

Тож доперва тепер можу зложити мої найщиріші побажання зі згаданого приводу.

Хай Бог благословить і дасть Академії як найкращий розвиток.

Просячи о св. молитви, остаю з найглибшою пошаною слуга в Христі

В. Пинило

Перемишль, 17.X. 1929.

ТЕЛЕГРАМА

Перемишль, 5.Х. 1929.

Щасть Боже у святому великому ділі на славу та добро Церкви і Народу.

Професори Богословського Лицею
Решетило, Трохимчук,
Мякий

ТЕЛЕГРАМА

Станиславів, 6. Х. 1929.

Нехай Академія процвітає і стане огнищем богословської католицької науки на всі українські землі.

Бойчук, Лятишевський.

ТЕЛЕГРАМА

Станиславів, 6.Х. 1929.

Нехай працює на більшу славу Божу нововідкрита Богословська Академія.

о. Стек

ТЕЛЕГРАМА

Станиславів, 5.Х. 1929.

З нагоди відкриття Академії засилають найщиріші побажання. Щасть Боже!

о. Коновалець і о. Слезюк

ПИСЬМЕННІ ПРИВІТИ

До Гр. Кат. Богословської Академії

у Львові.

„Товариство Гр. Кат. Українських Катехитів“ шле радісний привіт Гр. Кат. Богословській Академії у Львові з нагоди її святочного відкриття і бажає своїй найвисшій Науковій Інституції як найкращого розвитку на славу нашої Церкви.

За Головний Виділ „Т-ва гр.-кат. Укр. Катех.“

о. Леонід Лужницький

голова

У Львові, дня 5. жовтня 1929.

Пресвітлій Преясній
гр.-кат. БОГОСЛОВСЬКІЙ АКАДЕМІЇ
в дні

Святочного Її відкриття
пересилає священниче Товариство Львівської Архидієцезії
„Єдність“ свої найкращі побажання.

Нехай Академія наша кладе підвалини, буде основи
і ставить велитній храм богословської науки, нехай богацт-
вом творів задивляє цілий учений світ, нехай скріплює
велику науку Христову в серцях цілого українського на-
рода, нехай виносить преясні перлини нашого прегарного
богослуження на світло денне, нехай скріплює любов і при-
в'язання до святої Католицької Церкви.

о. Юліян Дзерович
голова „Єдности“

(печатка)

о. Петро Хомин
секретар

Жовківський монастир оо. Василіян складає щирі при-
вітання в день торжественного відкриття Богословської Ака-
демії у Львові.

о. В. Градюк ЧСВВ.
ігумен

У Відні, дня 14. жовтня 1929.

Всесвітлійший і ВПреподобний Отче Ректоре!

Пересилаючи на Ваші руки привіт ВПреосвящ. Вла-
дики Діонізія, котрий так як і я пізно отримав звідомлення
про відкриття нашої Духовної Академії у Львові, сердечно
дякую за ласкаве переслання мені цеї радісної вістки. Ці-
лим серцем тішусь, що це велике діло, започатковане Вами,
Всесв. Отче Ректоре, здійснюється на наших очах, на добру
славу нашого імені, далеко за границями рідного краю.
Дай Боже, щоб оно скоро уже видало прегарні, а у цей
важкий час так дуже потрібні плоди для загального добра
нашої св. Церкви, о що все горячо молитиму Всевишнього
при гробі нашого великого Заступника, св. свщмч. Йо-
сафата.

Прошу прийняти вислови моєї глибокої пошани для
Вас і для усіх Ваших співпрацівників

о. Др. М. Горникевич
парох ц. св. Варвари

Берлін, дня 7.Х. 1929.

Всесвітлійшому і Високопреподобному
Ректорату гр.-кат. Богословської Академії
у Львові

По повороті з місійної поїздки застав я ласкаве запрошення на відкриття гр.-кат. Богословської Академії у Львові, яка то урочистість відбулася вже дня 6.Х. с. р.

З приводу повище згаданої службової поїздки не міг я на час вислати мої побажання і привіт до відкриття Академії й проте прохаю прийняти мої щиро-сердечні побажання до відкриття і дальшого розцвіту на хвалу Божу і славу Української Нації, тож Академії.

З признаками глибокої поваги остає і чертається слуга во Христі

о. Др. Петро Вергун.

Marechal Mallet, Paraná
Brasil. 12.XI. 1929.

Всесвітлійший і Високопреподобний Отче Ректор!

Не лиш від себе, а також від сеї нашої парохії і оселі складаю, враз з подякою за запрошення на відкриття гр.-кат. Богословської Академії у Львові — наші сердечні, гарячі побажання, щоб ласкою Божою, Інституція ся причинилась много до прославлення нашої гр.-кат. Церкви так на Заході як і на Сході, для успішнішого виконання великої святої місії, яку хоче вложити Бог на наш бездольний український нарід.

Залучаю також Всесв. Отцю Докторови мій щирий, дружний привіт, остаю все з глибокою пошаною, на Його услуги все готов — в Христі Ісусі негідний слуга

о. Омелян Ананевич
за пароха

Сл. Іс. Хр.

Всесвітлійший Отче Ректор!

До вдячності зобов'язує мене Ваша пам'ять: запрошення на відкриття Духовної Академії, Вами славно започаткованої і присилки правил Семінара.

В день відкриття Академії я був — здаєсь мені — далеко на Волинським Поліссі, позбавлений можности відпо-

відно поздоровити так важну для нас інституцію. А може і інша була яка перешкода, та я молився на Вашу інтенцію, це собі виразно пригадую тепер.

Академія є симпатично принята православними.

Низький поклін і привіт Вам, Всесв. о. Доктор і всім Вашим сотрудникам

о. Н. Чернецький Ч. С. І.

Ковель, 9. XII 1929.

Львів, 6.X. 1929

Всесвітлійший Ректорате!

З нагоди відкриття гр.-кат. Богословської Академії у Львові пересилаю щирі побажання для нашої Рідної Високої Школи.

350 літ сего року минуло, як великий Патріот покликав до життя високу школу в Острозі. Не всі його наміри сповнилися, але зерно, ним засіяне, причинилося з бігом часу до покликання до життя і нашої Академії.

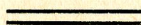
Наша Академія в сімі других *crescat, floreat!*

З повною пошаною

о. Михайло Лада

катехит

(Докінчення буде)



Огляди й оцінки

(*Conspectus et recensiones*)

Ks. Dr. M. Sieniatycki — *Zarys dogmatyki katolickiej*. Tom I. O Bogu jednym i trójosobowym. Kraków 1928. Nakładem autora.

Догматика о. Сеняницького, проф. університету в Кракові, знаного з многих поважніших праць і підручників, являється поважним вкладом в польську богословську літературу. Є вона рівночасно першою пробою ширшого курсу догматики по польськи і треба сказати, що вдоволяючою.

Перший том містить науку о Бозі одним і Пр. Трійці в двох трактатах. Читач очікувавби загального введення до науки теології, одначе автор по короткім вступі, де говорить зовсім слушно про конечність частної доматики в польській мові, переходить до трактату про **Б о г а о д н о г о** і, придержуючися поділу догматичних підручників, ділить його на три части. В першій говорить про існування Бога, пізнавання, докази на існування (коротко). Відтак розводиться ширше над противниками: онтологістами, традиціоналістамм, сентименталістами, прагматистами, атеїстами, теол. Куні і др. Узглядна є найновіша Шелерова теорія пізнання Бога через любов. Добре сформулований аргумент св. Анзельма. В сій першій части говорить автор і про оглядання Бога в небі при помочі надприродного світла слави.

В части другій виложена наука про суть Бога, яку пізнаємо пізнанням аналогічним. Се вяжеться з попередною частю, бо не лише наше пізнання Божої суті є аналогічне, але також і пізнання існування Бога. Добре відріжені є аналогічні поняття від метафор (ст. 67). Належить підмітити довші уступи про антропоморфістів і пантеїстів

Часть третя то наука о свійствах, які віртуально різняються від Божої суті. Бог є один, незмінний, вічний, всюдиприсутний. Бог є правда, добро і краса. Зі суті випливають ділання. Бог пізнає найзвершеніше себе і всі тво-

ріння, можливі й існуючі, при чім о. Сен. держиться системи моліністів. Наука о волі Божій, любові закінчує перший трактат.

Для проглядности належалоби підкреслити і вирізнити тези іншим друком. Дефініції краще наводити в латинській мові з долученням польського перекладу. Аргументам брак подекуди з'ясування, уняття в стилішу форму, яку відтак можна розвинути. Аргумент зі св. Письма (Рим. 1, 19 і Прем. 13, 1—9) про пізнання Бога запобіжний, брак основнішої ексегези. Рація четверта нестійна: ходить о природне пізнання, бо в тексті нема мови про надприродне. *Quod probandum est.* Радше так. За брак надприродного пізнання, яке чоловікови не належить, не можна звати його глупим. Треба ясніше було розрізнити: *Cognitio super naturalis* і *naturalis* може бути objective і subjective. На ст. 71 суть Бога *ipsum esse* є утотожене з *ens a se*, хоча бути від себе містить в собі і супонує *ipsum esse*. Аргумент зі св. Письма на тотожність свійств Божих зі суттю (ст. 87/8) невикінчений, порівн. ст. 103. При незмінности Бога не узгляднено, що свобода божої волі не вносить зміни. Рація під d) на ст. 132 потребує яснішого виложення. Коротко і добре унятий погляд кальвіністів на волю Бога (ст. 166). Висловів як „*dzicy ludzie*“ (ст. 17, 21, 44 і пр.) належить оминати. Радше говоримо о примітивнім, первіснім чоловіці. При збиванню противників, можна їх лучити разом і навести аргумент, щоби не повторювати те саме. Цитати зі св. Отців треба наводити для наукової вірности з патрології Migne-a.

Трактат о Пр. Тройці є рівнож поділений на три часті. Доказ на існування Пресв. Тройці, з св. Письма і традиції, попереджає уступ про ереси (монархіяни, аріяни, македоніяни і протестанти та социніяни). Автор придержується історичного поділу, а не річевого, себто поділу на противників трьох осіб і одної божої природи. Докази зі Ст. і Нов. Завіту дуже численні.

В другій часті виложена наука про походження осіб і реляції. Виклад тут на загал ясний і приступний, передусім що до поняття божих процесій та родження Сина і дихання Св. Духа. Узгляднена є різниця між східними і західними Вітцями. В науці о реляціях о. Сен. придержується Бійота і то зовсім слушно, бо в нього вона найглубше виложена.

Про Пр. Тройцю як найбільшу тайну і її відношення до людського розуму говорить третя часть трактату. Тут також бесіда про спосіб і правила вислову.

Замітити можна також кілька менших неточностей. В переході з викладу про Бога одного до тринітарної науки належалоби з'ясувати термінологію, що то є суть, ество, природа, осібяк, особа (про особу

автор говорить, але аж на ст. 287). Рівнож треба вияснити квестію, до чого властиво доходить ум природним пізнанням в Бозі одним, чи до особи, чи до природи. Дух Св. є *nomen proprium* і тому Св. писати великою буквою. *Somma Joh.* має „*rowage dogmatyczna*“, я сказавби традиційну. В доказах зі Св. Письма видвигнути фундаментальні тексти а прочі згадати, або всі основно перейти. Інакше „нема хісна. Для мнємотехніхи мусять бути пороблені відповідні відступи, щоби читач (студент) лекше собі затамив. Частий доказ зі *Symbolum Athanasianum*, може *Pseudo-athan. Ex Patre Filioque 1 per Filium* (ст. 263) ріжниця не лиш „*w formule*“, але і в уняттю. Наука про принцип дихання ¹⁾ неясна і трудність невдоволяючо розвязана. Мимохить насувається заключення: *principium quod* є особа, а що Отець і Син є дві особи, отже два принципи дихання. Ст. 295 замість „*but*“ сказати природа, бо справді Син одержує буття від першої особи. Грецькі Отці називають тому Бога Отця *aitia*.

Часом читач відчуває тяжкий стиль, але переклад деяких термінів дуже влучний. Бракує узгляднення східної незєдненої бог. літератури. Нецитована орієнтальна догматика о. Жюжі. Пожаданий спис імен, точніша коректа і лучший папір, бо на підручник для частішого вживання він заслабий. — Очевидно се дрібнички, які мимо найлучшої волі не дадуться оминати, коли ум звертає цілу увагу на упорядкування цілости і представлення науки.

В своїм нарисі догматики автор не входить в найтонші субтельности, одначе не поминає жадного важнішого питання. В висловах він обережний. На німецький спосіб подана при поодиноких розділах література, правда подекуди і менше важна. Слідна вироблена рутинна, а в кількох партіях гллубше начитання. Книжка вистарчає вповні для перероблення клясичного курсу і віддасть великі услуги навіть тим, що вживають латинських підручників і де виклади відбуваються в латин. мові Для зрозуміння, вироблення точних понять і провірення їх, читання догматики в рідній або й іншій мові є дуже хосенне. Побажати би авторови скорого другого видання.

о. Йосиф Сліпий

Prof. E. Szmurlo: *Le Saint-Siège et L'Orient Orthodoxe Russe 1609—1654*. Прага 1928. Видання архіву міністерства закордонних справ. Серія I. Ч. 4. Ст. I—VIII, Ч. I 1—354, Ч. II. (Документи) 1—255. Ціна 70 фр.

Російський історик Е. Шмурло, знаний зі своїх праць над періодом Петра В., був ще до війни вченим кореспон-

¹⁾ Prof. J. Slipuj — *De principio Spirationis*. Opera Soc. Theol. Ucr. vol. 2.

дентом при ватиканських архівах з рамени Імп. Академії Наук в Петрограді. Працюючи у ватиканських архівах, прибирав много цінного матеріялу а се звернуло його науковий інтерес до московсько-італійських взаємин в XVI та XVII ст. Реферована отсе праця входить в обсяг XVII ст. й тут автор стрінувся з обильним матеріалом до справи релігійної унії українсько-білоруської Церкви з Римом в рр. 1603—1648, чим його праця набирає рівнож для нас великого значіння, бо входить вже в обсяг слабо розроблених партій з історії греко-католицької церкви на Україні, а саме в обсяг митрополитування митр. Рутського, Корсака та Селяви до Хмельниччини (1648). Як автор сам на вступі зазначає, не є се праця синтетична, яка використовуваби увесь знаний матеріял та доходила до власних заключень; праця має радше характер обширного коментара до свіжовідкритих документів, які в II часті а також в вичерпуючих замітках напечатані. Документи походять переважно з ватиканського архіву.

Свою працю ділить автор на 18 глав, до яких у II часті печатає відповідні документи. Займемося лиш тими розділами, які відносяться до історії нашої Церкви. В IV, V, VI розділі мова про перше десятиліття праці Пропаганди на Україні (1622—1632). Автор доволі вірно представляє крайню неприхильну поставу латинського духовенства до унії в тому часі та оборону греко-католицької Церкви зі сторони Пропаганди (поява декрету з 7. II 1624 в справі заборони переходу з грецького обряду на латинський). Діяльність Пропаганди на Україні оживилася особливо від вступлення Урбана VIII на папський престіл. Знані досі факти доповняє автор цілим рядом фактів незнаних, опертих на зовсім незнаних досі жерелах. Серед тих змагань Унії о існування виступає світла постать митр. Рутського з його всесторонньою діяльністю. Тут стрічаємося з цілою низкою документів, освітлюючих справу гр.-кат. Духовної Семінарії (I 220-228 II 24-32) та проектованого патріярхату в Києві. Відтручена польською ерархією унія прибирає щораз більше характер національної Церкви, а звідси й стремління до створення українського патріярхату, що обєднаби поріжнених вірою синів одного народу. Се час повний рожевих надій; арх. Смотрицький переходить на унію, митр. Йов Борецький склонюється до унії, однак на ширшій базі створення патріярхату, що мав

заступити царгородський патріархат. Православні вже й погоджуються на догматичне становище Фльорентійського собору, а польське правительство рівнож прихилюється до сього пляну; мимо сього справа розбивається з різних причин: ізза непочитального становища козаччини до якоїнебудь релігійної згоди, необдуманого та заскорого виступу Смотрицького та вкінці дивним дивом ся справа, може найбільше реальна, не знайшла належного зрозуміння в Римі! Страх в Римі перед спільним уніятсько-православним собором чи хочби зібранням рівнож вязав руки митр Рутського. Чому Кобринський (1626) та Львівський синод (1629) не сповнили своїх завдань, вияснює нам дуже інтересний документальний матеріял. Гідна уваги справа уніятського єпископства в Смоленську (гл. VIII), справа уніятсько-православних взаємин на коронаційнім соймі Володислава (1632) з його „статтями для успокоєння руського народу“ (гл. XII),¹ а передовсім знов піднята справа універсальної унії на Україні в останніх 12-роках перед вибухом Хмельниччини (1636-1648). Перед нами документи про зовсім незнане досі становище до унії митр. Петра Могили в його „*Modus concordiae*“¹, та щиру діяльність Адама Кисіля в його „*Sententia cuiusdam nobilis*“, яка в неоднім зрегабілізує національну честь свого угодовця-діяча. *Fuit hoc* — пише він до Пропаганди (ст. II 168) — *quod Summus Pontifex haberetur semper primus ac supremus in Ecclesiae Dei., hoc autem nusquam fuisse legitur, ut ritui Graeco Latinus directe superintenderet.* Дальше аргументує потребу власного патріархату. В письмі до наслідника П. Могили, митр. Сильвестра Косова представляє він собі унію як певне збереження індивідуальности рідної Церкви. *Ipsa enim compositio (унія) ex vi suae naturae... non includit nec involvit unius rei in aliam transsubstantionem, sed utriusque in integro conservatae coniunctionem... Semper in una parte pura Graeca, in altera pura Latina (in unitate fidei) manebant religiones; tertiam mixtum videlicet Graeco Latinam aut Latino-Graecam numquam fuisse constat.* Уніятам закидає брак збереження свого обряду (ст. II 176). *Fratres nostri, qui se apel-*

¹) Висвітлене в останнім часі рівнож твором: Malvy et Viller — *La confession orthodoxe de Pierre Moghila metropolitte de Kiev.* Roma—Paris 1927.

lant unitos suum competentem pastorem excluderunt, nos autem quamvis primatum Romani Pontificis agnoscere volumus, pastorem competentem excludere nolumus. Illi in suis ritibus multas admittunt novitates, nos autem in ritu nostro nullam variationem habere volumus, ut sit pura religio Graeca, prout ex parte altera pura manet religio Latina. Впрочім церковна діяльність А. Кисіля йшла у повній згоді з митр. Петром Могилою та його наслідником С. Косовом. Та й тепер, хоч в Римі заангажувався Могила особисто, не було зрозуміння для доброї волі противної сторони. Справу патріярхату опрокинено ще 1638. р., а порозуміння між розділеними братами на спільнім соборі й досі вважалося недопускаємим. Вибух повстання (1648) відсунув всяке порозуміння між уніятами а православними Українцями на довгі часи.

Научна вартість праці Шмурля безперечно велика, а ерудиція автора та основне ознайомлення з жерельним матеріялом дає йому можливість спиратися на широку базу документального матеріялу. Замітки до самої праці є важним інформаційним матеріялом для студіозів.

При всіх тих додатніх сторонах праці вражає його zasadничо неприхильна постава до католицтва та унії. В відношенню до українського народу займає „общерусске“ становище. Незгідний з історичною правдою є його погляд про брак якоїнебудь ідеології у козаччини за Сагайдачного (ст. 28), або його інспірування культурної гравітації Петра Могили та тогочасної української освіченої суспільности до Москви (ст. 102-3) чи то вже тоді, чи за Хмельницького. Се все не є згідне з історичною дійсністю. Рівнож не має проф. Шмурло зрозуміння для національного характеру зриву Хмельницького. По його поглядам українська суспільність піднялася проти Польщі на се, щоби як зріле яблуко впасти у царські руки; так воно також не було. Поза тим працю належить щиро привітати як дальший етап у виясненню нашої церковної історії XVII ст. *Др. Микола Чубатий*

Ludwig Freiherr v. Pastor — **Geschichte der Päpste im Zeitalter der kath. Reformation u. Restauration.** Bd. XX. Klemens VIII (1592—1605). Freiburg im Breisgau 1927. Herder Verl. 8° XXXIX+804.

Одинадцятий том епохальної історії папів, яку розпочав інсбруцький професор перед сорок літами 1305-тим ро-

ком, а довів перед своєю смертю (30/9 1928) в шістнадцятім і посліднім томі до 1800 року, визначається, як і попередні томи, джерельністю фактів, ясністю викладу і основністю гадки — прикметами, які не в кожного дослідника йдуть з собою в парі. Талант Пастора злучив всі ті рідкі прикмети історичного твору і тим здобув собі безсмертність. Від появи першого тому (1886. р.) працював Пастор безупинно над своєю історією по всіх визначніших бібліотеках і архівах, серед яких перше місце займає тайний папський архів. Звідси виніс він таку певність історичних фактів, що на довгі літа будучий історик папства не буде мати нічого більше до доповнення. Притім ясність викладу в справах трудних богословських загадок, як пр. томістично-моліністичного спору і вмільсть підійти до справи з самої основної сторони без зайвої балаканини робить лектуру Пасторової історії цікавою і приманчивою.

Часи папи Климент'я VIII, яким присвячений одинадцятий том, означають змагання Церкви увести і закріпити по всіх християнських державах постанови Тридентійського собору, отже відому реформу *in capite et in membris*. Переведення соборових засад в життя вимагало великої чуйности Риму на всі політичні прояви поодиноких держав, яких інтереси були собі нераз суперечні. Французькі Гугеноти і поворот до католицької церкви Генриха VIII, урядова еспанська Церква і протифранцузька завзятість католицького самодержавника Пилипа II, напір Турків і змагання Риму підняти до походу на них тяжкого цісаря Рудольфа II, обнова католицького життя в Польщі, унія української Церкви та рівночасно затрата шведської спадщини Жигмонта III і протестантська реакція на півночі — отсе суперечности, які вирівнює Рим з подиву гідною витревалістю і дипломатичністю. Також противні собі напрями духовного життя перехрещувалися в Римі. Яку ролю грає людська воля в ділі нашого спасення, яке місце займає вона в акті божого провидіння, питання наболіле вже від часів Оккама, що стало на упадок і повстання многих еретичних гадок кальвінсько-лютерської реформації, що розпалило безпощадну релігійну боротьбу на Заході і принесло в своїх наслідках упадок католицтва в Англії, протестантизм половини німецьких країв, політичні заворушення серед романських народів і внутріш-

ню боротьбу у Франції, закінчену релігійною санацією за Генриха VIII — ся пекуча загадка релігійного життя середніх віків знайшла в католицькій Церкві своє вирівнання, хоч не [цілковиту розвязку, в усмиренню томістично-моліністичного спору. Теоретично існує він до нині і не знати, чи папа Климентій VIII, наколиби був так само добрим богословом, як правником, бувби його остаточно вирішив. Певне є нині, що 68 засідань богословських комісій під проводом самого папи, який хотів собі виробити ясну гадку в тій справі, причинилися до успокоєння умів, але не принесли кінцевого рішення в наслідок смерти голови Церкви. Не будучи стислим богословом, поступав папа Климентій VIII дуже обережно і через цілий час свого понтифікату вагався між впливами одної і другої сторони. Були хвилі, де політичні впливи Еспанії і традиція домініканської школи перехилили його на свою сторону, то знов повага Белярміна і доказова сила молодой езуїтської школи брали верх. Ціла трудність розвязки лежала в невластивім уняттю річи. Замість диспутовати над самою тільки проблемою вільної волі в ділі спасення, диспутовано в безконечних засіданнях над цілою книжкою Моліни, яку ставили Домініканці в стан обвинувачення. Klemens VIII war kein Theolog und verstand von der Feinheiten der Scholastik nicht viel (558). Die Missverständnisse des Papstes hatten nur zu deutlich gezeigt, dass er über eine tiefere dogmatische Bildung nicht verfüge. In der Tat steht es nicht einmal fest, dass er jemals Dogmatik studierte (561). Ipse Bellarminus admonuit Pontificem, ut caveret fraudem et non putaret se studio proprio cum theologus non esset, posse ad intelligentiam rei obscurissime pervenire (564). Тому рішення спірного питання проволікалося, врешті в наслідок смерти папи Климента VIII остало до нині невирішене.

Партія, де представлений томістично-моліністичний спір, є найкрасшою з цілого тому. Хто хоче набути або поглибити знання з обсягу духової культури середніх віків, знайде в одинадцятім томі Пасторової історії папів ясний і основний виклад цілої справи. Притягаючою і будуючою є об'єктивність автора, сей клясичний спокій, що товаришить лиш правді, який вірно служив вчений дослідник після своєї життєвої девізи: *vitam impendere vero*.

о. А. Ішак



Walerjan Charkiewicz — **Bez steru i busoli**. Sylwetka ks. prof. Michała Bobrowskiego. Wilno 1929. Odbitka z „Alma mater Vilmensis“ Nr. 8. Ст. 60. 16°.

Автор подає нам короткий але характеристичний життєпис о Михайла Бобровського, професора виленського університету в 20-их роках XIX ст. Життя людини високо освіченої, талановитого вченого, але характеру слабого, яких то характерів так багато було на Україні та Білій Русі в рядах уніятської Церкви.

Михайло Бобровський син підляшського гр.-кат. пароха завдяки своїм феноменальним здібностям кінчить гімназію в Білостоці, богословські та філософічні студії на університеті в Вильні, робить архівальні пошукування в Супрасльським та Жировицьким монастирі, а вкінці п'ятилітні закордонні студії на полі славістики. По повероті обнімає катедру богословії на університеті в Вильні, щоби її стратити скоро за проповідь, виголошену в костелі Кармелітів в обороні взынених Фільоматів та Філяретів, з якими вяжуть його тісні звязки. За льояльне поведення супроти царського уряду привертають його на катедру. Бобровський займає знов поважне становище, як автор римо-католицького катехизму та реформатор висшого шкільництва; тут пригадав він собі своє походження з дрібної української підляської шляхти, та жадає впровадження катедри церковної мови на університеті та в духовних уніятських семінаріях, зовсім спольшених. Та приходить повстання 1830, 31 р., касата університету, а Бобровський переходить на сільського пароха на Поліссю без емеритури. Безпосереднім наслідком упадку польського повстання, в яким — як зазначає автор — брали участь і Василяни, була насильна ліквідація унії в рр. 1833-39 завдяки юдиній праці Семашка і тов. Бобровський не витримує, переходить на православіє та вмирає як батюшка.

Книжочка мала, але насуває питання, що було причиною його кроку? Автор на нього не вміє відповісти. Чи може культивування обряду коштом віри? Та ні; Бобровський та йому подібні улягли зовсім польському католицизму аж до повної майже затрати свого обряду і народу. Він, автор наскрізь католицького катехизму, проповідує в костелі в обороні Фільоматів; але яка різниця між ним а польською виленською молоддю з її духовими провідниками включно. Лелевель, його товариш по кафедрі за свої ідеї добуває емігрантське злиденне життя та заочний присуд смерти, Міцкевич прогнання до Одеси, а потім за кор-

дон, та ніхто з них не стягнув п'ятна ренегата, лише наші. За автора дамо ми відповідь. Почвою, на якій родилися Семашки, Лужинські, Зубки, Жарські, Тупальські та вкінці Бобровські була сама тодішня уніятська Церква без національного обличчя. Напів облатиншена, напів спольщена не творила вона релігійної індивідуальності ізза браку рідного національного підлога. Жарський много в життю перейшов — римокатолик, Василіянин, провінціал, єпископ, православний, перед самою смертю уніят. Лужинський та Зубко оба вихованки полоцьких Єзуїтів, потім греко-католицькі священники, кінчать як православні владики, гонителі рідної Церкви. Те саме Бобровський. Українець-уніят з Підляшша Поляк вже на університеті, на кафедрі оборонець польської патріотичної молоді, на старість православний батюшка. Спольщена уніятська Церква не опиралася о рідний нарід, український та білоруський, на своїх верхах; бож людина, яка переходила такі метаморфози в своїх переконаннях, мусіла скінчити апостазією, коли прийшло люте время.

Книжочка написана інтересно, основана на джерельнім матеріалі, вірно віддає характер епохи на тлі отсеї біографії

М. Чубатий

Ks. Henryk Pinard de La Boullaye T. J. — **Christus wobec Historji.** — (Konferencje apologetyczne). Kraków 1929. 8°. 200.

В париській кафедрі започаткував іще 1895. р. славний Лякордер щорічні великопісні конференції, які по нинішній день виголошують найзнаменитші проповідники і апольгети Франції. На рік 1909 виголосив шість конференцій еп. Буляй, ректор Кат. Інституту в Парижі і колишній професор порівнюючих релігій на Григоріянськім університеті в Римі. Ціль конференцій апольгетична — бо Буляй має перед собою крім віруючих много слухачів, що попали в сумнів або серед сучасних напрямів стратили віру в основні правди християнства. Тому оперує автор небуденніми поняттями, високим стилем та полетом думки.

Щоби оборонити божество Христа, авторитет Церкви і вартість Передання, як також незіпсованість св. Письма, шукає автор зовнішніх критеріїв правди, положених не в св. Письмі чи традиції, але у всесвітній історії. Отже підходить

до правди метоною, на яку мусить згодитися кожний скептик і невіруючий. Поступає наче той обективний суддя, що переслухає всіх можливих свідків і встановлює з їх згідних зізнань факти, на яких опирає свій осуд. І так виходить Христос правдивим Богом (в першій і другій конференції) не на підставі чудів, але на підставі свідочств поганських (Тацита, Плінія) і гностичних (Цельзія, Марціона) і жидівських (Флявія). Подібно для усталення вартости традиції покликається Буляй не на євангельські тексти, але на історичні події, на життя народів, на ідейні напрями, що нуртували в первісній Церкві. Раціоналістичній критиці, начеби християнство мало два суперечні жерела своєї науки, в Петрових і Павлових засадах, протиставить згідну постанову першого апостольського собору, де Петро і Павло в присутности прочих апостолів згідно подали собі руки щодо науки Христа, яка була наукою Дванайцятьох. Ненарушимість св. Письма боронить не згідністю каталогів канону, але неможливістю замовчання факту пофальшовання серед тодішніх ріжнородних сект і численної апокрифічної літератури, отже уживає аргументу *a silentio*. Таксамо ненарушимість традиції серед ріжнородних філософічних і релігійних сект боронить автор консерватизмом Церкви, якому вже Іринеї дає дає вираз в девізі: Правдива ігноза це Дідахи Дванайцятьох, що пізніше сформулював папа Стефан I. засадою: *Nihil innovetur, nisi quod traditum est*. В многих випадках уживає автор аргументу *ad absurdum*, але він є неменше сильний як і подібний аргумент Павла на воскресення Христа: „Коли Христос не воскрес, то ми є ложними свідками, що свідчили проти Бога, який воскресив Христа!“

Одним словом апольогетична дорога, якою поступає еп. Буляй є оригінальна і новочасна, приноровлена до способу думання модерного противника віри і обявлення. Притім пливка вимова і легкий полет отсе прикмети, які мусять в небуденніх конференціях причаровувати вибагливу париську аудиторію, як колись бесіда ап. Павла на атенським форум чарувала поганський філософічний сьвіт, бо „*сильно есть слово Боже*“...

В польським перекладі подибуємо деякі чужі польській мові українізми як *gadki* (гадки ст. 48) *ważkie* ст. 48), *brak umiaru* (170) або противний духови бесіди висказ: *Moc najwyższego zaćmi tobie* (ст. 173).

о. А Іщак

Sac. Camillus Colli-Lanzi: *Theologia Moralis Universa iuxta codicem iuris canonici*. In 8°. Vol. I. 1926. pag.

XXVII+362, pretium Lib. it. 15. — Vol. II 1927. pag. IV+424, pretium Lib. it. 16.—; Vol. III 1928 pag. IV+372, pretium Lib. it. 15.—; Vol. IV. 1928, pag. IV+625, pretium Lib. it. 25. Taurini-Romae. Ex officina Libraria Marietti.

По оголошенню нового кодексу канонічного права появився цілий ряд нових підручників моральної богословії або нових і основних перерібок давніх творів з обсягу сеї дисципліни. Причини сього явища належить шукати у численних змінених постановах нового кодексу, які мають звязок з моральною богословією і або зносять або основно змінюють давні постанови канонічного права. Автор твору, який обговорюємо, начислює у вступі 104 таких змін у різних трактатах.

О. Camillus Colli-Lanzi є парохом Бургі Тічіні, новарійської дієцезії в Італії. Вже 40 літ працює в душпастирстві та перед появою кодексу видав *Promptuarium* моральної богословії. Заохочений своїм єпископом Йосифом Гамба і собратами, взявся до поновного оброблення свого твору і отсе якраз видав його як підручник для студентів богословії та для практичних душпастирів.

Твір сей наскрізь практичний. Автор мало входить в квестії, які щойно ждуть порішення, оминає зайві подробиці але і вистерігається пересадної сухости, яка так часто характеризує т. зв. *Vademec'a* до конкурсних іспитів, супонуючі знання обширнішого підручника. Цілу матерію моральної богословії ділить автор на 4 томи, а кождий том на трактати, яких є разом 21. В міру потреби ділить ще й трактати на части (*partes*) та розділи (*articuli*). В кождім розділі подає звичайно дефініцію, поділ (*divisio*), основи (*principia*), висновки (*resolutiones*) і пояснення (*declaraciones*). Часом є інші підподіли. Мова ясна і ядерна, спосіб представлення предмету короткий і прозорий. Поодинокі твердження доказані чи то відповідними канонами нового кодексу, чи ухвалами соборів, висказами папів чи визначних богословів, яких часто цитує. При тому вміє зручно злучити теорію з практикою.

В першому томі по довшім вступі о різницях між постановами давного і нового канонічного права в матерії моральної богословії, та по зясуванню дефініції і методів тієїж подає автор пять трактатів про людські вчинки. О со-

вісти, о законах, о гріхах взагалі та о головних гріхах зокрема, о цензурах, церковних карах.

Історію моральної богословії ділить на чотири епохи: 1) Від початку до заведення схоластики, де моральні правди є розкинені в біблійних коментарях, напимненнях для клиру і вірних та в апольогіях; 2) Від схоластики до янзенізму, де Петро Льомбард, Альберт Великий, Бонавентура і Тома з Аквіну упорядкували моральні правди в систематичні трактати; 3) Від янзенізму до св. Альфонса Лігурійського, коли вчені богослови Gobat, Pallavicinus, Segneri, Viva, Croix, і Ebel виступили проти янзеністичного ригоризму; та 4) Від св. Альфонса Лігурійського до тепер, де св. Альфонс став провідником моралістів.

З трактатів першого тому основно оброблений трактат о законах, де при узглядненню канонічного права зясовано обсяг правної сили рішень римських папів, конгрегацій та інших урядів римської курії, причім пояснені клявзулі, які в їх декретах звичайно приходять. Що до послулу світській владі твердить автор, що узурпаторови в часі інвазії належить опиратися, колиж однак узурпатор є вже в спокійнім посіданню влади, треба його слухати за про згіршення або небезпеку (репресалій).

Говорячи о гріхах, переходить усі головні гріхи та при грісі нечистоти подає цілу науку о шестій Божій заповіді. Що до танців називає їх автор дуже небезпечними, а про модерні навіть не згадує, хоч якраз ті модерні осудив Апостольський Престол.

У другому томі містяться трактати о богословських та моральних чеснотах, о богопочитанню (de religione) та о справедливості (de iustitia). Говорячи о вірі, зазначає виразно, що незединеним, навіть таким, що в добрій вірі блудять, не вільно уділяти св. Тайн, поки офіційально з Церквою не поєднуються; так само належить їм відмовити церковного похорону. В трактаті о богопочитанню дає окремі розділи про медитацію, контемпліацію та про святкування празників. При присязі подає правила що до умового задержання (restrictio mentalis). В трактаті о справедливості подає науку о власності в пристосуванні до італійського законодавства.

Третій том обіймає трактати о п'ятій Божій заповіді, о реституції, о церковних заповідях (слухання Служби Божої, пости, десятини для клиру, заборона читання злих книжок) та о обовязках окремих станів. Між іншими наводить автор рішення S. C. Congr. 22. arg. 1799, що жертви (світло, гроші і т. д.), дані у відпустових місцевостях, не можуть йти на священника, але на побільшення, украшення церкви. Тут є також про обовязок складати Петрів гріш. Перехо-

дячи обовязки станів, говорить вперід про обовязки клиру, так білого як і чорного, а потім ріжних світських станів.

Цілий четвертий том обіймає науку про св. Тайни, так взагалі, як з окрема в 8 трактатах. Автор не узгляднив східних форм св. Тайн з виїмкою форми хрещення. З постанов нового кодексу про св. Тайну миропомазання виходить, що у латинників лиш єпископ важно всюди, хочби не на своїй території (хоч не позволено) уділяє тієї св. Тайни. Латинський священник, який дістає власть миропомазувати, важно миропомазує лиш підвладних, а інших не може. За те східним священникам не можна миропомазувати дітий латинського обряду — однак не вважається сего неважним. Виходилоб, що східні священники дістають сю власть *vi ordinis*, а латинські часом *vi iurisdictionis*.

Говорячи про Пр. Евхаристію, прихильюється автор до гадки, що освячення одного виду (пр. хліба) з позитивним наміром не освятити другого виду (вина) є важне; буде тоді св. Тайна, але не буде жертва. Здалобся пам'ятати, що уділяти св. Причастіє у Вел. Пятницю заборонено, а у Вел. Суботу лиш підчас Служби Божої (хйба в остаточній конечности). Узгляднює також докладно привілеї і відпусти евхаристійних конгресів, декрети про причастіє дітий і про часте св. Причастіє. При св. Тайні покаяння говорить про ювілейні відпусти, геройські акти, папські благословення, хрестну дорогу і вервицю. При св. Тайні, супружества подає відношення Церкви до т. зв. цивільних подруж.

Сакраменталія ділить автор з огляду на служителя (папські, єпископські, парохіяльні, священничі), з огляду на обряд (врочисті, поединчі, річеві—устні, з помазанням чи ні), та з огляду на наслідки (*ratione effectus*): на а) *constitutiva seu consecrativa*, які він називає *sacramentalia permanentia* = церковні свячення, через які особи чи річи приділяються до релігійного культу; в) *invocativa* = *sacramentalia transeuntia* = церковні благословення, якими упрошується Божого благословення для осіб чи річий, які на дальше остають для світських, але чесних цілий.

Як додаток до твору має вийти: *Index Analytico-Alphabeticus* (*pretium Lib. it. 5*)—якого появу автор заповів і який безперечно причиниться до лекшого користування твором.

о. Др. Ігнатій Цегельський

Ks. Dr. Józef Lubelski. — **Etyka Katolicka**. Tarnów. 1929. Nakładem autora. 8°. str. 185 + XIII.

Се вже другий, дещо звужений наклад підручника етики для середніх шкіл. Перший наклад вийшов 1926. р.

Автор, вихованок інсбруцького Канізіяnum, виробив собі вже імя в польській богословській літературі.

Перша часть обіймає загальну етику. Автор представляє людину, яко моральне ество, його природу, духові власти, чувства темперамент і ціль. Потім подає норму моральности (закон і совість) та науку про моральне добро і зло.

Друга часть се частна етика, на яку складаються обовязки зглядом Бога, себе самого, ближніх і суспільности.

Піднести треба надзвичайно актуальний спосіб представлення предмету. Стоячи на гранітних основах традиційної християнської моралі, автор займає становище до усіх модерних питань, як квестії вибору стану, здоровля тіла, спорту, приватної власности, охорони звірят, целібату, жіночого руху, товариств і Мар. дружин, пласту, батьківщини і т. д. Дуже ясно і переконуючо обговорює автор способи вироблення характеру і сили волі, істоту і завдання християнської родини, науку про державу, суспільну квестію і про міжнародне право.

На кінці подає викази лектури з обсягу етики, суспільної квестії та життя Святих.

Автор вміє, де треба, навязати до польських патріотично-релігійних традицій. Острими словами пятнує космополітизм і шовінізм.

На підручних шкільний дещо за обширний, але, як сам автор пише в своїх увагах, багато матеріялу, друкованого малим письмом, можна поручити молоді прочитати. Нашим оо. катехитам може сей підручник при науці релігії і при голошенню експорт, якраз через обильність матеріялу, віддати добру прислугу.

о. Др. І. Цегельський

Roczniki Związku akademickich Kół misyjnych w Polsce. — Czasopismo roczne poświęcone zagadnieniom misjologii. Rok wydawnictwa I. Poznań 1928. Tłoczono w drukarni „Dz. Poznańskiego“. Tow. Акс. Сторін 268. 8°.

Під сю пору працює над наверненням поган на цілому світі 121.752 людей (12.712 священиків, 4.456 братів монаших, 30.756 сестер монахинь, та 73.828 місійних помічників). Та се тільки каплина води у великому океані, бо на одного священика припадає більше ніж 107.000 поган.

Намісники Христові закликають всіх і то як найгорячіше, щоби підперти їхні змагання у так важному ділі. Особливо просять так матеріальної як і моральної піддержки для так званих „Місійних діл“, які мають на меті навернення поганського світа. Від проголошення енцикліки: „Maximum illud“ Бенедиктом XV і „Rerum Ecclesiae gestarum“ Пієм XI, вибилися на перше місце чотири католицькі організації, які веде сам Апостольський Престол і кладе на їхній розвій велику вагу. А саме: 1) Діло Поширення Віри. 2) Діло Дитяти Ісуса. 3) Діло св. Апостола Петра. 4) Місійна Злука Духовенства (unio cleri pro missionibus). — Діло Поширення Віри — це найчисленніша місійна організація, завдячує свій надзвичайний розріст вельми удадній десятковій системі та легесеньким обичаям членів. Дуже численні — хоч і невеличкі датки цілого Діла становлять обильний фонд, з якого Апостольський Престол черпає фінанси на всі місійні потреба. Діло Дитяти Ісуса ставить собі за головну ціль старатися, щоби умираючі поганські діти одержували св. Тайну хрещення. Перш усього наша дітвора повинна належати до цього Діла, бо тим робом навчиться вона цінити вже з малку вартість дару віри та молитиме Господа, щоби й другі діти того дару бодай перед смертю зазнали. Найкрасше воно розвинене в Німеччині. Діло св. Апостола Петра — намагається скріпити якнайдужше розвій поодиноких місій та приспішити якнайскорше навернення поганства через виховання краевого духовенства між самими поганями. Значиться, хоче дати поганам священників, уроджених таки між самими поганями, які можуть красше чим чужинці навертати своїх братів, знаючи їх мову, звичаї, а що найважніше будуть вільні від підозріння, що працюють в інтересі чи на користь заграничної держави, щоб поширити її політичний вплив чи промисл на даній місійній території. Надто священники, що вийдуть із поганського населення, не будуть мати причини втікати чи уступати з місійного терену в часі якоїсь війни чи заворушень, а тим самим будуть в силі зберегти місійні здобутки даної території (будинки, церкви, школи, захисти) від неминучої руйни. Та хто зна, чи не найважніше з тих Діл таки четверте: Місійна Злука Духовенства, бо воно поклало собі за завдання близше заінтересування клиру місійним рухом, місійну пропаганду словом, письмом, матеріально та

моральну піддержку місій так серед духовенства як і вірних. До співпраці в отсих Ділах закликає теперішній Папа Пій XI ціле католицьке громадянство. А повинна ся співпраця проявитися в оттаких трьох напрямках: 1) освідомленням католицького загалу про значіння місій серед поган, через місійні часописи, їх пренумерату та кольпортажу, 2) через щоденні молитви в наміренню місій, 3) через матеріяльну піддержку зі сторони якнайширшого загалу (грошеві датки, збірки, відчити, збирання почтових марок, станіолу тощо).

В Польщі починається живіше заінтересування місійним рухом щойно від двох літ. Правда, були й передше ріжні товариства для несення матеріяльної чи моральної помочи місійній праці (Akademickie Koło Misyjne, Gimnazjalne męskie, żeńskie, Sekcje misyjne sodalicji, Naukowe Koła misyjne Karłapów), та акція на ширшу скалю почалася від „Міжнароднього Конгресу Місійного“, що відбувся в днях від 28 до 30. вересня 1927. року в Познані. (Досі було таких конгресів три: 1) в Ст. Габріель під Віднем в 1924 р. 2) в Будапешті 1925 році. 3) в Ляйтмеріц в 1926, а 4 в Познані в 1927. р.) Особливо рухливі стали від того часу академічні організації місійні, яких під сю пору істнує шість з 377 членами, що становлять один союз. Цей союз має свій осібний статут, а місто Познань за централю свойого ділання. Духовними опікунами союзу є оо. В. Туровський і др. С. Абт, як делегати кард. Гльонда.

Реальним вислідом праці названого Союзу являється повисше наведена книжка, обнимаюча 268 ст. повних 17 аркушів друку.

Ціла книжка поділена на пять частин. Місто вступного слова надруковано архіерейські благословлення, щирі признання та горячу заохоту до праці в місійній акції, пятьох польських архієпископів (Гльонд, Каковський, Твардовський, Ялбжиковський, Фульман) та ректора католицького університету в Люблині др. Кружинського враз з їхніми фотографіями.

Перша частина містить загальні розвідки на теми місійної ідеї. А саме: 1) Христос — Божественний Місіонар світа, 2) Місійна праця — приказ Христа, 3) Місійна ідея — як постулят католицького життя під теперішню хвилю, 4) Любов як підставовий засіб місійний, 5) Думки і місійні діла св. Павла. 6) Історичний огляд католицьких місій. 7) Повоєнна

місійна програма Церкви. 8) Провід і організація місійного руху. 9) Боротьба місій з релігіями далекого Сходу. 10) Статистика польських монаших чинів, що стоять у якійнебудь звязи з місіями. 11) Завваги про польську салезіянську місію на сході Екватору. — Як видно теми дуже інтересні й актуальні. Пишуть їх майже виключно студенти познанського університету і то світські, з великим знанням богослов'я; стиль легкий, спосіб представлення даної теми вельми цікавий. На особливу увагу заслуговують статті: перша, друга, четверта та пята. Вони можуть служити не тільки як готові відчити про місійну ідею, але також як теми до проповідей про місії. Дуже вдатно є змальований як місіонар св. Павло в пятій з ряду статті. Підчеркнено в ній середовище його діяльності, обставини, серед яких його покликано до місійної праці, його особливий місійний талан та здібности, норми, якими кермувався у своїй місійній праці, яку ціль мав цей Апостол народів заєдно перед очима та якими засобами користувався він, щоб дійти до ціли. — Займаво написана теж стаття про св. Тересу від Ісуса Дитяти — як місіонаря. Зображена в ній надзвичайна жадоба Святої спасти якнайбільше душ, як рівнож її безнастанні моління за навернення тих, що досі сидять ще „в тини смерти“. — В статті про історичний огляд кат. місій подано короткий але ясний погляд на місійну працю кат. Церкви від початку її існування аж по нинішній день. З неї довідуємося, що найкрасше розвинулася місійна праця в перших віках християнства — коли найбільше було великих Святих—місіонарів та в найновіших, коли надзвичайний розвій техніки та улпшення комунікаційних середників дає місіонарям чималі полекші так, щоби могли в короткому часі без ніяких небезпек для життя дістатися на терен місійної праці, як рівнож, щоби могли забезпечити свій побут та місійні здобутки серед красших умовин у самому поганському краю. Але й труднощі змоглися на місійних теренах. Першорядні з них — це боротьба із релігіями далекого Сходу, як: конфуціонізм, будаїзм, та воїзм, та велика рухливість місійна, що її розвинули останніми часами протестанти та магометани.

В другій частині *Rocznik-ів*, поміщено чотири життєписи більше діяльних місіонарів. А саме: Оттона з Бамберга, на Поморю, св. Яцка Одровонжа — в Києві між православними, св. Франца Ксаверія—Апостола далекого Сходу (Японія, Індія, Китай) та Карла de Foucauld. Чому якраз отсих чотирьох, не сказано.

Третя частина обнимає короткі розвідки про місійний рух між академічною молодю в Польщі як і за границею. Порушено тут осьтакі теми: Місійна ідея відповідає душі академіка, яка мета й шляхи присвчують академікам в місійних кружках, академічний місійний рух за границею,

(головно в Бельгії, Франції, Німеччині, Австрії, Швейцарії та Іспанії). А їхній зміст? Університетська молодь повинна порушити совість даного громадянства, щоби стало більше вразливе на потреби й вагу місійної акції під цю пору. Відтак слідує звіт із зїзду делегатів місійних кружків академічних, що відбулися в днях 17 і 18. грудня 1927. р. в Познані. Там передискутовано і прийнято спільний один статут для всіх кружків, вибрано Головну Управу, зложену із 6. членів, місто Познань узнано за централю всіх кружків і порішено, що найблизший зїзд має відбутися у Варшаві.— В останній частині надруковано ще звіти із діяльності поодиноких академічних кружків. Всіх є 8. Говориться в них про сходуни членів, про реферати із місійної царини, спільні молитви в місійнім наміренню, закладання місійних акцій по гімназіях та Марійських Дружинах, та збірки грошеві, поштових марок, станіюлю на міс. ціли.

В четвертій частині зреферовано відгуки заграничних часописів про міжнародній місійний конгрес в Познані. Замітне, що французька преса висказується про конгрес досить здержливо й коротко, без надзвичайних похвал, зате німецька помістила найбільш прихильні статті та замітки. — До цієї частини додані ще дослівні промови — привіти делегатів Іспанії, Голяндії, Хорватії, Словінців та Малярів, якими вони витали учасників конгресу іменем своїх націй. Знаменні є слова малярського представника про відносини Польщі до Угорщини: *Semper amici, quatinquam vicini—nunquam inimici.*

В пятій частині надруковано три проповіді, виголошені в часі торжественних богослужень, що Христос є Царем не тільки християн але й поган, та що обовязком кожного віруючого християнина є подумати над тим, щоби й погани узнали Христа за свого царя та причинитися, як не матеріяльно то бодай морально до приспішення цього моменту.

Як бачимо перший річник отсього місійного видавництва представляється дуже позажно. Подано в ньому досить докладно всякі інформації про місійну ідею, її розвій та сучасні змагання. Дальші річники мають вже входити в подробиці місійної праці. Найблизший, за рік 1929, має бути присвячений виключно місійним теренам в Африці.

Як видно, польська академічна молодь забирається на добре до праці над поширенням царства Божого між невірними. І в нас повинна піти жива праця в сьому напрямку.

о. Др. І. Фіголь

Всячина—Хроніка

(Varia — Chronica)

З католицьких університетів. Недавно відбулися в Католицькому Інституті в Парижі річні Збори Союзу кат. університетів під проводом Монс. Бодрілляра. На зборах явилися представники 10 університетів з 6 країн. Звіт з праці Союзу складав Монс. Трейнен (унів. Німвеген). Зі звіту виходить, що кат. університети повстають у всіх країнах. Для уможливлення тіснішої співпраці між поодинокими університетами постановлено сцентралізувати університетські інформаційні бюро та видавати річник Союзу. Присвячено теж увагу справі систематичної виміни професорів і студентів, застановлюваного над уложенням відносин між Союзом і св. Конгрегацією для справ Семинарій і Університетів. З нагоди посвячення нових будинків Григор. Папськ. Університету та 1500-ліття смерті св. Августина нас відбутися в травні ц. р. зїзд усіх ректорів кат. університетів.

З Папського Григоріянського Університету. Новий акад. рік почався з початком листопада 1929. З уваги на пляноване у цьому акад. році святочне отворення нових будинків університету відбулася інавгурація акад. року без звичайних у таких випадках торжеств. На інавгурації був присутній Преосв. Мих. Д'Ербіні, предсідник Папського Орієнтального Інституту. Звіт із діяльності університету за попередній рік складав префект студій та заповів, що для дисципліни догматичної богословії прибуває у цьому році двох професорів. Також приготовляється для публичного оголошення розклад матеріалу студій на поодинокі періоди акад. року.

В доказ радості й вдячності для св. Отця, що казав вибудувати новий будинок для університету, благословив для 21. грудня 1929, у 50. річницю відслуження першої св. Літургії св. Отцем, Префект св. Конгрегації для справ Семинарій і Університетів кард. Кастан Біслеті одну із авль

яка до того часу була вповні викінченою. На торжестві були присутні: Ректор і професор університету та його слухачі з різних колегій, генерал і провінціал Тов. Ісусового та багато високопоставлених особистостей з св. Конгрегації для спр. Семинарій і Університетів. По скінченню торжества уділив кардинал в імени св. Отця присутнім Апостольського благословення.

Сорокліття католицького державного університету у Фрайбурзі. (Шв.) З кінцем минулого року обходив католицький держ. університет у Фрайбурзі 40-ліття свого існування. Дня 4. жовтня 1889. р. постановила Велика Кантонна Рада в Фрайбурзі заснувати університет з католицьким характером. Носіями цієї ідеї були Жорж Пітон та Каспар Декурціус. До них долучився пізніше сангаленський єпископ Августин Еггер як дорадник і покровитель. Вже 4. листопада тогож року отворено правничий і філософічний факультети, за якими послідували: осінню 1890 богословський та осінню 1896 природописний. В 1909 р. справлено нову університетську бібліотеку. Протягом 40 літ своєї наукової діяльності положив університет коло катол. науки й культури в Швейцарії великі заслуги. Сьогодні тішиться університет міжнародньою славою. За цих 40 років мусів переносити університет не раз гіркі хвилини. Саме отворення університету відбулося серед дуже несприятливих умовин: не було викладових саль, катедр, наукових середників, бібліотеки, студентів та семинарів. Професорська колегія складалася з самих молодих доцентів без ніякої спільної традиції. Не диво тому, що в ліберальних сферах, університетови неприхильних, цей почин стрінувся з кпинами, а навіть католицькі круги відносилися до нового діла з резервою. Та майбутнє показало безпідставність кпин у перших та стриманости у других. Коли 1897. р. сімох німецьких професорів було примушених виступити з професорської колегії, проголошено бойкот університету, що також не відбилося добре на його розвиткови. З тої нагоди появилась була навіть серія брошур, в яких поборювано університет. Та мимо всього Університет поконав усі упередження й наступи, а його слава в теперішньому свідчить проречисто про те, що може енергія католиків створити навіть серед найневідрадніших умовин.

Ювілею не святковано торжественно, лише в швайцарських часописах появилися з цієї нагоди теплі згадки.

Католицький університет у Міляно. В інавгураційній промові з нагоди отворення 9. акад. року згадав ректор мілянського католицького університету Христового Серця францісканин Августин Джемеллі про досягнення університету в минулому році та про пляни на майбутній рік. „День університету“, присвячений збіркам на утримання і розбудову університету, приніс із збірок по цілій Італії кругло 3 мільйони лірів. Число „приятелів університету“, що в особливий спосіб цікавляться духовим і матеріальним розвитком університету, зросло до 70.400. Граф Маріо Льонгоні подарував університетови палату „Degli Uffici“, на фасаді якої уміщено величню бронзову статую Христа-Царя. Помешкання палати перероблюється для шкільного вжитку. Кількість студентства побільшилася в останньому році. Реформа середніх шкіл починає вже приносити багаті наслідки: нове студентство краще підготоване ніж давніше. Загальна кількість студентів у минулому році 938, з того на: юридичному факультеті 194, філософічному 188 й політично-суспільному 52. На курси народньої освіти було записаних 61, а на учительських курсах 78; — 364 слухачів було в педагогічному інституті, а 21 по різних колегіях.

В майбутньому плянується отворення таких катедр: історії наук, християнської археології, американської старовини, релігійної етнології й історії музики.

Допомогову акцію поширено в минулому році. Отворено інтернат для студенток, а в інтернатах можна було побільшити кількість вільних місць. Також підвищено стипендії.

З нагоди ювілею св. Августина проєктується з рамени університету паломництво до Павії, до гробу великого Отця Церкви. Університет думає теж обходити торжественно тисячеліття Віргілія, на якому то торжестві клясичні фільольоги прочитають реферати про Віргілія.

На бажання св. Отця вставив університет у програму викладів на біжучий рік теж серію викладів начального редактора „Оссерваторе Романо“ про Католицьку Акцію.

Приватні доцентури на пруських університетах. В згаданій справі помістила статтю кольонська „Kölni-

sche Volkszeitung“ в числі з дня 3.І 1930. Завдяки постійному збільшуванню числа студіюючих та повоєнній матеріальній скруті побільшується постійно число неоплачених надзвичайних учителів високих шкіл. Коли у 1913. р. на всіх пруських високих школах працювало 1.110 професорів і 950 доцентів, то 1929. р. відносні числа зросли: у перших на 1.155 себто 5%, а в других на 1.600 т.є. 65%. Це становище ненормальне із двох причин: 1) задля викривлення ідеї установи приватних доцентур 2) задля невідрадного матеріального положення доцентів та наслідків, що з того випливають. — Приватну доцентуру встановлено на те, щоби університети із числа науково кваліфікованих людей, що до університету стояли дуже близько, хоч ще до його складу в повному змислі не належали, могли поповнювати свій склад. Отже інституція приватних доцентур була для університетів кадровою, а тепер вона фактично несе на своїх плечах ту працю, яку мають нести професори.

Матеріальне положення приватних доцентів у повоєнних часах теж погіршилося. Доценти, що походили перед війною з заможного середнього стану, були матеріально забезпеченими власним майном, а крім того прибувало їм немало із літературних праць та з оплат чесного. По війні завдяки зубожінню головно того стану, з якого вони набираються, перше джерело прибутків і то найголовніше, себто власне майно відпало, а й літературна праця теж майже нічого не приносить. Доходи з оплат теж мінімальні, коли зважити, що багато слухачів користує із пільг для вбогих. Також і надзвичайні державні допомоги для доцентів (1½ міл. мк на 71 міл. мк річних видатків на високі школи) нічого не значать.

З уваги на те, справа приватних доцентур дуже прикра. Бути доцентом у нинішніх часах може бути лише людина матеріально забезпечена, а таких тепер дуже мало. А коли й хотівби остатися хтось із убогих доцентом, то мусівби шукати собі прожитку в інших побічних заняттях. Та числячи так — потерпить від цього наука.

КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ

(I Libri et II ephemerides)

Дзедзик, о. Петро: Папа Пій XI. Його життя, праця і діла, Львів, 1929. Відбитка з „Ниви“ Ст. 18. 8°.

Звіт з діяльності „Комітету допомоги вдовам і сиротам по священниках“ у Львові, за рік 1928. Львів. 1929. Накл. Комітету. Ст. 43. 8°.

Кміт, о. Юрій: Недільні проповіді. Самбір. 1928. Ст. 233. 8°.

Левицький, Др. Яр.: Надгробні слова. Ужгород. 1929. Видавництво Чина св. Василя Великого в Ужгороді. Ст. 59. 8°.

Сліпий, о. проф. Др. Йосиф: Греко-католицька Богословська Академія і її статuti. Львів, 1930. Ст. 25. 8°.

Charkiewicz, W.: Żyrowice—łask krynice. Stonim. 1930. Nakł. Polskiego T-wa Krajoznawczego. st. 48. 12°.

Cichowski, X. Dr. Henryk: Ks. Stanisław Sokołowski a Kościół wschodni. Lwów 1929. Nakł. autora. str. 176. 8°.

Diekamp, Dr. Franz: Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas. Münster i. W. 1930. Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung. Pr. 10.75 RM. S. XIV + 380. 8°.

Istruzione per servire la Messa privata. Ad uso dei chireci laici. Città del Vaticano. 1929. Pag. 32. 12°.

Kortleitner, Franziskus Xav.: De antiquis Arabiae incolis eorumque cum religione Mosaica relationibus. Oeniponte 1930. Typ. et sumpt. Fel. Rauch. 115. Pr. 3 M. 8°.

Rouët de Journal, S. J. et J. Dutilleul S. J. Enchiridion Asceticum. Loci SS. Patrum et Scriptorum ecclesiasticorum ad ascesim spectantes. Freiburg im Breisgau. 1930. Herder. Pr. 15 M. S. XXXVI + 666. 8°.

Stella, F.: Institutiones liturgicae in Seminariorum usum. Tom I. Romae. 1929. Ephemerides Liturgicae. Pag. 180 + XX. 8°.

Schuster, kard. Ildefons, O. S. B.: Liber Sacramentorum. Band I. Regensburg. 1929. Verlag F. Pustet. S. 217. 8°.

Поступ Львів, вул. Содова 4. 1929. Ч. 11-12. Б. Монкевич: А Дніпро плив спокійний, байдужий. Ю. Кміт: Пригадка. І. Аненко: Появи „духів“ — О. Юрій Кміт. Др. К. Чехович: Католицька філософія. Г. Гефеле: Смерть кардинала. Б. Гомзин: Вузлики. Н. К.: Одної ночі. Бібліографія і т. д.

Živković, Dr. Andrij: Jedinstvo Kršćanske kulture. Hrvatska Bogoslovska Akademija u Zagrebu. Nauč. po-popularna Knjižnica. Sv. 2. Zagreb 1930. Nakl. Hrvatske Bogoslovske Akademije. St. 18. 8°.

Вѣстникъ. Париж, Boulevard Montparnasse 10. 1929. Ч. 7. К. Шевич; Боротьба за душу Россіи Проф. Н. Бердяев: Къ вопросу объ идеологии Р. С. Х. Д. Л. Жилле: Садку Сундарь Синге. И. Чаусов: Жизненный литургической вопросъ. А. И. Чекан: Проф. Н. Н. Глубоковскій. Др. Л. Липеравскій: Христیانство и атеизмъ. Ф. Пьяновъ: Итоги Финансовой кампаніи во Франціи, Г. Бобровскій: Юго-Восточная конференція. Хроника і т. д.

Ч. 8—9. О. С. Четвериковъ: Замѣтки о Движеніи. С. Безобразовъ: Притчи о неправедномъ домоправителѣ. Калининъ: Всегда радуйтесь: Кн. А. Крапоткинъ: Христیانство и власть. Зиньковскій: Очерки идеологии Р. С. Х. Д. Савченко: Въ Клермонѣ. Берлинецъ: Россія въ Сааровѣ.

Ч. 10. П. Калининъ: Путь православный. Русь православная Н. Зерновъ: Международныя встрѣчи. И. Лаговскій: Въ Прибалтикѣ. А. Коровицкій: Мѣстный съѣздъ въ Чехословакіи. Н. Зерновъ: Русскіе въ Чехіи. І. Жидекъ: Задачи чешскаго правосл. юнош. движенія.

Ч. 11. С. Четвериковъ: Работа въ Движеніи, какъ служеніе Церкви и Россіи. И. Чаусовъ: Забытый путь Богопознанія. Іеромон. Левъ: Соціальное христیانство. А. Карташевъ: Путеводитель по русской богословской наукѣ. Ф. Пьяновъ: Наша молодежь. Хроника і т. д.

Душпастьеръ. — Ужгородъ Пряшевъ 1929. Ч. 12. Немо: Краткій обзоръ восточныхъ церковныхъ дѣлъ. Проф. о. Д. Поповичъ: Новый планъ катехизаціи. Отъ Епископа Мукачевскаго. Отъ Епископа Пряшевскаго. Наши вѣсти і т. д.

1930. Ч. 1. А. Илницкій: Къ новому году. Немо: Голоса критики о Коннерсрайтѣ. Д. Поповичъ: Пій XI. папа св. соединенія. І. Сабовъ; Исторія прихода Гейзлтона А. Петрашковъ: Приходски бібліотеки. Отъ Епископа Мукачевскаго. Отъ Епископа Пряшевскаго. Наши вѣсти. Ч. 2. А. Илницкій: На 30 л. юбилей великаго Митрополита Пресв. Теодотъ: Іерархія въ нов. русск. литературѣ.

Немо: Къ почитанію св. Іосифа. Намѣстникъ: Приходски библиотеки. Отъ Епископа Мукачевскаго. Отъ Епископа Мукачевскаго і Пряшевскаго. Наши вѣсти.

Літературно-науковий Вістник. Львів, Руська ч. 18. Кн. XI. Вол. Куч.: Дон Кіхотик: Ген. М. О. Павленко: Спомини. Др. О. Бабій: Микола Евшан (Федюшка). Характерник: Видавнича справа на Совітській Україні. Е. Ашмед Бартлет: Російська загадка. Марсель Бріон: Редіард Кіплінг. Г. Чикаленко: Каталюньське літературне відродження. І. Гончаренко: Поет традиції. О. В.: Цісарський розтин. М. Л.: З пресової фільми. Др. К. Чехович: Перший зїзд словянських фільософів в Празі. Бібліографія і т. д.

Кн. XII. Й. Калинів: Слово ворохобників. Ж. Р. Кальє: Прогульки й зустрічі. Др. О. Бабій: Микола Евшан (Федюшка). Ген. М. О. Павленко: Спомини. Є. Ашмед Бартлет: Російська загадка. М. Кордуба: Найновіші терорії про початки Руси. Д. Донцов: Що таке „українізація“ України. О. В.: Перед новим етапом. М. Л.: З пресового фільму. Ст. Сірополко: 1-ий зїзд славянських фільольогів в Празі. Бібліографія і т. д.

1930. Кн. I. У. Самчук: Сільвестер. Ген. М. О. Павленко: Спомини. Др. Ол. Бабій: Микола Евшан. (Федюшка) М. Іваненко: Вітер. Проф. О. Мицюк: Проф. Р. Лашенко. Ів. Гончаренко: Поет безжурности. О. В.: „Небезпечний варят“. Дм. Донцов: Єдине, що є на потребу. М. Л.: На нашім екрані. Бібліографія і т. д.

Кн. II. О. Т.: На смерть Г. Чупринки. П. Марійчин: Мамин син. К. Мірків: Не стоя за життям. Др. О. Бабій: Микола Евшан (Федюшка) Ген. М. О. Павленко: Спомини. Др. Л. Луців: Шість радянських повістий. Характерник: Зброя Москви. Є. Ю. Пеленський: Західно-українська етнографія. Ж. Ферре: В англійськім коледжі. О. В.: На красівім екрані. В. Щ.: Степова культура на Україні. Бібліографія і т. д.

Нива. Львів, Коперника 36. 1929. Ч. 12. Ю: В справі матеріяльного положення нашого духовенства. о. Др. Г. Костельник: Большевизм — новітній „кльовн християнства“. о. П. Хомин: Каплиця Духовної Семинарії у Львові. о. П. Дзедзик: Стигматизація Тереси з Коннерсрайт у світі критики. о. В. Р. Бабій: Наші духовні потреби. М. Гу-

лей: Актуальна справа. о. А. Мельник: Хронольоґія Різдва Ісуса Христа. Святочна Академія. Ю: З сусідського табору. Всячина і т. д.

1930. ч. 1. Наш білянс. о. Др. Костельник: Чому большевики переслідують реліґію. о. П. Дзедзик: Стиґматизація Тереси з Коннерсрайт. о. П. Х.: Іверська Божа Мати. З нашої біди. о. П. Хомин: Каплиця Духовної Семинарії у Львові. о. А. Лошній: Наш союзник. Всячина і т. д.

Orientalia Christiana. Roma. Nr. 52. *G. Hofman S. J.* Griechische Patriarchen und Römische Päpste. II. Patriarch Kyrillos Lukaris und die römische Kirche.

Nr. 53. *G. Robinson:* History and Cartulary of the Greec Monastery of St. Elias and St. Anastasius of Carbone P. 275. 8°.

Nr. 54. *J. Schweigel:* Die Hierarchien der Getrennten Orthodoxie in Sowjetrusland. P. — 355. 8°.

Nr. 55. De Oriente: Documenta et Libri. P. 146. 8°.

Nr. 56. *Nilo Borgia:* Ωρολόγιον „Diurno“ delle chiese di rito Bizantino. Pag. — 254, 8°.

Nr. 57. *Georg Hofmann, S. J.:* Concilium Florentinum. Erstes Gutachten der Lateiner über das Fegfeuer. 1929. Pag. 301 8°.

Nr. 58. *N. de Baumgarten:* Chronologie Ecclesiastique des terres Russes du X-e au XIII-e siècle. Pag. 176. 8°.

Nr. 59. *G. Hofmann S. J.:* Concillum Florentinum. Pag. 242. 8°.

Pro Christo — Wiara i czyn. Organ młodych katolików. Warszawa, Moniuszki, 3a. 1929. Nr. 6. *Bohdan:* Pro Christo — Króluj nam Chryste. *S. K-ski:* Wstęp do zagadnienia Akcji Katolickiej. *Amicus:* Dysputy. *J. Tarwid:* Trjolety. *Ks. A. Bogdański:* Św. Izydor rolnik — 15. maja. *J. M. Chudek:* Ojciec św. Leon XIII-II. *B. Wiszniewska:* Chrystus—Pójdźcie do mnie. *S. J. K.:* Na froncie antyrelijijnym. *T. Baranowski:* Powstanie i rozwój szkolnictwa handlowego w Polsce. *A. L. Szymański:* Inteligencja, demokracja, proletarjat. *J. L.:* Słów kilka o „Polskim Związku Myśli Wolnej“. *O. A. Paulin:* Żelazna konsekwencja. Sprawozdania etc.

Przegląd Homiletyczny. Kielce, Seminarjum Duchowne. 1929. Z. 3. *Ks. Dr. E. Górski:* Przypowieść o modlitwie faryzeusza i celnika. *Ks. Dr. J. Korzonkiewicz:* Egzegeza homil. lekcji na niedz. XXI. po Św. *Ks. Dr. J. Piskorz:* Psychologia religijna i jej znaczenie dla homiletyki. Ambona i życie etc. —

Przegląd Teologiczny: Lwów, ul. Ormiańska 13. 1929. Z. 2. *X. Z. Obertyński:* Agenda wileńska z 1499 r. *X. E. Żukowski:* Świadectwo Ignacego z Antjochji o rzymskim prymacie.

X. P. *Stach*: Miejsce powstania Listów więziennych św. Pawła.
X. K. *Kantak*: Życie wewnętrzne Bernardynów w dobie przed-reformacyjnej. Recenzje etc.

Z. 3. X. M. *Kordel*: Liturgia w regule św. Benedykta.
X. K. *Kantak*: Życie wewnętrzne Bernardynów w dobie przed-reformacyjnej. K. M. *Skibniewska*: Stosunek kościoła do państwa w prowincjach zabranych przez Prusy r. 1793, 94 i 95.
X. W. *Śpikowski*: Pymat rzymski według św. Ireneusza. Recenzje etc.

Recherches de Théologie ancienne et médiévale. Louvain. Abbaye du Mont César. 1929. Nr. 3. Dr. B. *Botte*: L'Ange du Sacrifice et l'épiclese de la messe romaine au moyen âge. D. M. *Cappuyns*: Le premier représentant de l'augustinisme médiéval, Prosper d'Aquitaine. A. *Landgraf*: Anfänge einer Lehre vom Concursus simultaneus im XIII. Jahrhundert (Schluss). A. D. *Poorter*: Coup d'oeil sur les Ex-Libris des manuscrits de la bibliothèque de Bruges. D. O. *Lottin*: Un nouve du manuscrit fragmentaire de la Somme d'Étienne Langton. Comptes rendus.

Nr. 4. H. *Rongy*: Pas d'apage dans l'exégèse latine de I. Cor. XI. F. *Bliemetzrieder*: Autour de l'oeuvre théologique d'Anselme de Laon. J. *Rivière*: Muscipula diaboli. Origine et sens d'une image augustinienne. D. O. *Lottin*: L'authenticité de la Summa d'Étienne Langton. Comptes rendus etc.

1930. Nr. 1. D. B. *Capelle*: Les Origines du Symbole romain. D. O. *Lottin*: La connexion des vertus avant saint Thomas d'Aquin. Fr. *Bliemetzrieder*: Trentre-trois pièces inédites de l'oeuvre théologique d'Anselme de Laon. A. *Landgraf*: Note de critique textuelle sur les Sentences de Pierre Lombard. Comptes rendus etc.

Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses. Paris. 1929. Nr. 3. M. *Sowinckel*: A quel moment le culte de Jahvé à Jérusalem est il officiellement devenu un culte sans images. J. F. *Laun*: Recherches sur Thomas de Bradwardin précurseur de Wiclif. Notes etc.

Nr. 4/5 S. *Cook*: L'arrière — plan historique de l'Ancien Testament. J. *Hering*: La pensée d'Origène. E. *Ehrhardt*: Idéologie communiste et christianisme. J. *Marty*: Etude des textes culturels de prière contenus dans le Nouveau Testament. J. *Gagé*: Une épitaphe chrétienne d'Afrique. R. *Will*: Le culte du Sacré — Coeur en Alsace. Notes etc.

Nr. 6. E. *Lehmann*: L'évolution de l'histoire des religions. Ch. *Guignebert*: Remarques sur quelques conceptions chrétiennes antiques touchant l'origine et la nature de l'âme. P. *Alphandéry*: Traces de manichéisme dans le Moyen-Agé latin (VI-e—XII-e siècle). Notes etc.

Revue des Sciences philosophique et théologiques. Paris, Rue Bonaparte, 90. Nr. 3. *D. O. Lottin*: Les premières définitions et classifications des vertus, au moyen âge. *R. Doureessé*: Les Actes du concile d'Éphèse. *H. D. Noble, O. P.*: La Responsabilité passionnelle. *Fr. Léonard Lehn, O. P.*: A propos de la règle de la moralité. Bulletins etc.

Nr. 4. *G. Renard*: Vers la Théorie de l'Institution *L. Foucher*: A propos du transfert des cendres de Renan au Panthéon. — Renan jugé par Renouvier. *V. Grumet*: Nécéphore Blemmyde et la procession du Saint Esprit. Notes etc.

Stoudion. Roma, Via Vespasiano. 12, 1929. Nr. 1—3. Paësi Albanesi di Calabria. *C. Korolevskij*: Une intéressante controverse grecque. *C. Korolevskij*: Les premiers temps de l'histoire du college grec de Rome.

Theologie und Glaube. Paderborn. 1929. Heft 4. *Dr. J. Ch. Schulte, O. M. C.*: Dringliche Gegenwartsaufgaben der katholischen Fachtheologie. *Dr. J. Brinktrine*: Neue Beiträge zur Epiklesenfrage. *J. Peters*: Die Gewinnung des Pariser Proletariats für die Kirche. *Dr. Doergens*: Halluzinationen, Illusionen und Visionen. *Dr. C. Kopp*: Aus Vergangenheit und Gegenwart der koptischen Kirche. *Dr. J. Wörle*: Gibt es in der Vermehrung der heiligmachenden Gnade einen Endpunkt? Beiträge etc.

Heft 5. *Dr. A. Anwander*: Herders „Ideen“ und die Gegenwartsaufgaben der Religionsgeschichte. *Dr. H. Pfatschbacher*: Synagoge und Kirche. *Dr. A. Strigl*: Worin besteht das Problem der Willensfreiheit? *Dr. H. Koepgen*: Gottesbeweis oder Gotteserweis? *Dr. J. Chr. Gspann*: Die appropriatio in der Dreieinigkeit. *P. P. Nyer, O. F. M.*: Neues über die Dienerin Gottes A. K. Emmerick aus dem Jahre 1815. *Dr. Viegener*: Probleme aus der Krüppelfürsorge für die Seelsorgspraxis. *Dr. J. Ch. Schulte, O. M. C.*: Favete linguis. *Dr. F. X. Hecht, P. S. M.*: Aufgehobene Ehehindernisse und Gültigmachung ungültiger Ehen. Beiträge etc.

Nr. 6. *J. P. Kirsch*: Das päpstliche Institut für F.u.G. II. Christliche Archäologie in Rom. *Dr. H. Pfatschbacher*: Hellenismus und Christentum. *Dr. F. Hang*: Das Weltbild der hl. Hildegard. *Dr. W. Rauch*: Notstandshandlungen und Römische Entscheidungen. *P. P. A. Alkofer*: Die Bedeutung der Mystik des heiligen Johannes vom Kreuz für den Priester und Seelsorger. *P. Brower*: Die eucharistischen Flurprozessionen und Wettersegen. *J. Höfer*: Gedanken zur Werbepredigt. *H. Marx*: Vom Klassenkampf. Beiträge etc.

Biblica. Roma, Piazza della Pilotta 35. Fasc. 4. *H. Häusler*: Die biblische Chronologie des 8. Jahrhunderts v. Chr. *E. Power*: The House of Caiphas and the Church of St. Peter. II

Archaeological Proof of the Authenticity of the site. *P. Joüon*. Notes philologiques sur le texte hébreu de Osée 2, 7, 11; Joël 1, 7; 1, 15; (= Is. 13, 6); Jonas 1, 8; Habacuc 2, 2; Aggée 2, 11—14; Zacharie 1, 5; 3, 9; Malachie 1, 14. *H. Lusseau*: L'inspiration et l'intelligence. *A. Landgraf*: Zur Methode der biblischen Textkritik im 12. Jahrhundert. Recensiones etc.

Bogolovska Smotra. Zagreb. 1929. Br. 3. *Dr. I. A. Ruspini*: Smisao kanona 1543 zakonika. *Dr. A. Zivković*: Enciklike Pape Pija XI. za moralno socialni preporod društva. *Dr. S. Bakšić*: Maria-naša posrednica. *Dr. M. Selec*: Harmonija evangeoskih izvjestaja o ukazivanjima G. N. I. Krista poslije uskrsnuća. *M. Vanino*: Povijest teologiške nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1733, Prikazi etc.

Br. IV. *Dr. fra A. Guberina*: De conceptu petrae Ecclesiae apud ecclesiologiam byzantinam. *Prof. K. Šegvić*: Hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski. *Dr. A. Zivković*: Enciklike pape Pia XI. za moralno-socijalni preporod društva. *B. Butorac*: Prenos slike Gospe od Skripela. Prikazi etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana. 1930. Zv. 1. *Grivec*: Vzhodne cerkve in vzhodni obredi. *Močnik*: Prizivi branitelja veri v zakonskih pravadah. Praktični del etc.

Commentarium pro Religiosis, Roma, Via Giulia 131. 1929. Nr. 6-7 Acta et Document: Inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum. Acta Pii XI. -ad R. P. Gregorium Diamare O. S. B., ad Em. P. D. Petrum Card. Gasparri. *S. C. de Religiosis*: Angli ordinari d'Italia circa l'Istituto Ap. del s. Cuore, *S. Rituum Congregatio*: Declaratio 13. Martii 1929. Taurinen: Beatificationis et Canonisationis Ven. Servi Dei Joannis Bosco. *A. Larraona*: Commentarium Codicis, Can. 518. *S. Goyeneche*: Nonnullae quaestiones ex codice iuris canonici. *A. Larraona*: De electionibus religiosorum § 3. De capitale ad electiones vocatione. IV. De electoribus. Chronica etc.

№ 8—9—10. Acta Pii XI. Documenta Pontificia super conventionibus Lateranensibus. *Pontificia Commissio Lut.*: Responsa diei 20. iulii 1929. *A. Larraona*: Commentarium Codicis: Can 518, 519. De Visitorum potestate applicandi poenas in can. 2413 statutas. Super Athenaeo Gregoriano. *A. Tabera*: Litteratura canonico-religiosa apud auctores. Chronica etc.

1929. № 11—12. *Acta et Documenta*: Constitutio Apostolica de religiosa administratione Civitatis Vaticanae. — Constitutio de Seminario Russico.—Epistola ad R. D. Aurelium Stehle O. S. B., Cancellarium Universitatis Pekinensis: de eodem instituto. — Ad Em-mum Gulielmum Van Rossum appetente natali quinquagesimo sacerdotii eius. *S. C. de Disciplina Sacramentorum*: Instructio de quibusdam vitandis atque observandis in conficiendo Sacrificio Missae et in Eucharistiae Sacramento distribuendo



et asservando. *S. Rituum Congregatio: Urbis et Orbis.* Extenditur ad universam Ecclesiam festum s. Margaritae Mariae Ala-coque *S. C. pro Ecclesia Orientali: Decretum de Seminario a. S. Anna nuncupato pro Melchitis. A. Larraona: Commentarium codicis Can. 519, 520. S. Goyeneche: Utrum teneantur fratres conversi professores catechismi adsistere lectionibus praescriptis can. 509, § 2, 2^o — Utrum vigeat necne privilegium Minorum recitandi breviarium mentalitus A. Tabera: Litteratura canonica apud auctores. J. López: Chronica. Bibliographia etc.*

1930. № 1. *Acta et Documenta: Litterae Encycllicae de usu exercitiorum spiritualium magis magisque promovendo. A. Larraona: Commentarium codicis. S. Goyeneche: Consultationes. A. Tabera: Litteratura canonico religiosa apud auctores. I. López: Chronica. Recensiones etc.*

Der katholische Gedanke. München. Kösel'sche Buchhandlung, Heft 2. Schreiben des heiligen Stuhles an den katholischen Akademikerverband. *T. Soiron: Gott und Welt nach dem heiligen Bonaventura. W. Szwer: Recht und Liebe. E. Göller: Ludwig von Pastor, der Geschichtschreiber der Päpste. P. Wust: Die seelische Erstarrung des modernen Menschen. R. von Walter: Das russische Weltbild. Mitteilungen.*

Heft 3. *A. Gratry: Tod und Unsterblichkeit. A. Mager: Zum vierzehnhundertjährigen Jubiläum von Monte Cassino. F. X. Landmesser: Christus und das moderne Arbeitsleben. F. Jammes: Brot, Wein und Heim. G. Lami und H. André: Die Wendung in der Biologie zum Objekt. S. J. Hamburger: Film und Drama. Die Tagung in München über die Beziehungen von Religion und Recht. Mitteilungen.*

Divus Thomas. Freiburg i. d. Schweiz. Albertinum 1929. Heft 2. *Dr. M. Grabmann: Die Lehre von Glauben, Wissen und Glaubenswissenschaft bei Fra Remigio de'Girolam, O. P. (†1319). Dr. P. R. Klingseis O. S. B. Moderne Theorien über das Unterbewusstsein und die thomistische Psychologie. Dr. P. P. Wintrath O. S. B.: Wirklichkeit und Bild im Erkennenden (Fortsetzung). Dr. P. T. Ag. Graf O. S. B.: Johannes Hessen zum Kausalprinzip. Literarische Besprechungen etc.*

H. 4. *P. G. M. Mauser: Das Wesen des Thomismus (Fortsetzung) M. M. de Munnynck, O. P.: Notes sur l'Abstraction. Dr G. Püntener; Das Vatikanische Konzil und die Verantwortlichkeit des Glaubensabfalles eines Katholiken. G. v. d. Plaas O. S. B.: Das hl. Anselm „Cur Deus Homo“, auf dem Boden der jüdisch—christlichen Polemik des Mittelalters. Literarische Besprechungen etc.*

В адміністрації „Богословії“

Л Ь В І В, К О П Е Р Н И К А 36

можна набути :

(IN ADMINISTRATIONE „BOHOSLOVIA“ (Leopol, Copernik 36)
venuent libri)

Богословія	т. I.	(Bohoslovia	vol. I)	2	Dol. a.
”	т. II.	(” vol. II)	2	” ”
”	т. III.	(” vol. III)	2	” ”
”	т. IV.	(” vol. IV)	2	” ”
”	т. V.	(” vol. V)	2	” ”
”	т. VI.	(” vol. VI)	2	” ”
”	т. VII.	(” vol. VII)	2	” ”

ВИДАННЯ „Б О Г О С Л О В І Ї“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. Dr. Jos. Slipuj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda, p. IV. + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
2. о. Др. Г. Костельник: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
3. Dr. A. Landgraf: Partes animae norma gravitatis peccati. p. 54, 8° — 1/4 Dol. (3 зол.)
4. о. Др. Й. Сліпий: Св. Тома з Аквіну і схолястика. ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipuj): De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica — 1/3 Dol. (3 зол.)
5. Dr. Theod. T. Halušcynskij OSBM: De ucrainis S. Scripturae versionibus. p. 22, 8 — 1/2 Dol. (2 зол.)
6. Dr. Jos. Slipuj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? p. 36, 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
7. о. Др. Сп. Кархут: Нове видання Службника (Dr. Sp. Karchut Nova editio Liturgiconis slavici). ст. 34, 8° — 2:50 зол.

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum)

Виходять під проводом о. проф. Д-ра Йос. Сліпого — Sub directione Prof. Dr-is Jos. Slipuj

- Т. I. Св. свщ м. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncewycz) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею, зібрав о. Др. Й. Сліпий, ст. 261. 8°, ціна 2 Dol. (14 зол.)
- Т. II. Dr. Jos. Slipuj; De principio spirationis in SS. Trinitate. p. VII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.)

- Т. III. о. Др. Спирідон Кархут: Граматика української церковнослов'янської мови (Grammatica linguae ecclesiasticoslavicae ucrainicae). ст. XIX + 284 8°, ціна 2 Dol. (15 зол.)
- Т. IV—V. **Аскетичні твори** св. Отця нашого Василя Вел. (Opera Ascetica S. Basilii Magni) — переклав з грець, кого митроп. Андрей Шептицький, ст. XIV + 490. 8° ціна 2 Dol. (17 зол.)
- Т. VI. о. Др. Василь Лаба. Біблійна Герменевтика (Hermeneutica biblica) ст. 148, 8°, ціна 1 Dol. (7 зол.)
- о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статuti ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. а.)

ЧИ ВИ ВЖЕ СТАЛИ ЧЛЕНОМ

Богословського

Наукового ≡≡≡

≡≡≡ **Товариства**

ЗГОЛОШЕННЯ ПРИЙМАЄ
СЕКРЕТАР ТОВАРИСТВА:
ЛЬВІВ, КОПЕРНИКА ч. 36.

ПЕРЕДПЛАТА НА „БОГОСЛОВІЮ“ В КРАЮ
2 ДОЛ. РІЧНО.

ЧЛЕНИ „Б. Н. Т.“ ДІСТАЮТЬ „БОГОСЛОВІЮ“
ДАРОМ.

ПРОХАЄМО ВИРІВНАТИ ЗАЛЕГЛОСТИ.